

KUR'AN-I HAKÎM

MEÂLÎ

SEMANTİK ANALİZLİ
AÇIKLAMALI VE YORUMLU

Yeniden Gözden Geçirilmiş,
Düzeltilmiş ve Dipnotları Zenginleştirilmiş 2. Baskı

PROF. DR. İSMAİL YAKIT

YAYIN NU: 1520

KÜLTÜR SERİSİ: 878

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-605-155-931-5

www.otuken.com.tr

otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2020

2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım

Dizgi-Tertip: Fatma Konal

Baskı ve Cilt: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayinevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Prof. Dr. İsmail YAKIT, 1950'de Denizli'nin Tavas İlçesi Kızılca-bölük Bucağı'nda dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu memleketinde, liseyi Denizli'de bitirdi. Yüksek tahsilini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde (1970-1974) tamamladı. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından burslu olarak Fransa'ya gönderildi. "Paris-IV Sorbonne Üniversitesi'nde" doktora yaptı (1974-1979). Doktora tez çalışmaları esnasında, Sorbonne Üniversitesi'nde Mukayeseli Felsefeler Dalı'nda İhtisas Diploması aldı (1976). Kahire (Mısır) Üniversitele-rinde araştırmalarda bulundu (1976-1977). Paris Tıp Fakültesi'nin Juvisy Dokümantasyon Merkezinde araştırmalar yaparak "Anthro-pologie biologique" sertifikası aldı (1978). 1979'da İslam Felsefesi ve Mukayeseli Felsefeler dalında Paris-IV Sorbonne Üniversitesi'nde hazırladığı evrim teorileri üzerindeki doktora tezini "Peki-yi" dere-ceyle savunarak yurda döndü. Erzurum Atatürk Üniversitesi İslami İlimler (İlahiyat) Fakültesi'ne Dr. Asistan olarak girdi (1980). KKT-C'nde Yedek Subay olarak askerlik yaptı (1980-1981). Yardımcı Do-çent oldu (1982). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Türk-İslam Düşüncesi Tarihi Anabilim Dalı'na naklen tayin oldu(1984). Doçent oldu(1986). İslam Felsefesi Profesörlüğü'ne yükseltildi ve akabinde SDÜ İlahiyat Fakültesi Kurucu Dekanlığı'na tayin edildi (1993). Üç dönem arka arkaya dekanlık yaptı (1993-2003). Bu arada Sosyal Bilimler Enstitüsü Kurucu Müdürlüğü gö-revini de yürüttü (1993-1999). **Akdeniz Üniversitesi Felsefe Bölü-mü Bilim Tarihi ve Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığına atandı (2010). Burada bir dönem Felsefe Bölüm Başkanlığı da yaptı. (2014-2017). 2017 yılı Temmuz ayında yaş haddinden emekli oldu.**

Fransızca ve Arapça bilen Prof. Dr. İsmail Yakıt'ın birçok yayını bu-lunmaktadır. Çalışmalarının bir kısmı İngilizce, Fransızca, İspanyol-ca, Arapça, Almanca, Özbekçe, Uygurca ve Japoncaya çevrilmiştir. 140'ın üstünde ulusal ve uluslar arası kongre, panel ve sempozyum-larda yayımlanmış bildirisini ve ulusal ve uluslararası dergilerde ya-yımlanmış 70'in üstünde makalesi vardır.

Telif Kitapları:

- 1) *İhvan-ı Safa Felsefesinde Bilgi Problemi* İÜ Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1992.
- 2) *Türk İslam Kültüründe Ebcet Hesabı ve Tarih Düşürme*, 592 s. Ötüken Neşr., IV. Baskı, İstanbul, 2017.
- 3) *Batı Düşüncesi ve Mevlâna*, 195 s., Ötüken Neşr., III. Basım, İstanbul, 2013.
- 4) *Atatürk ve Din*, Ötüken Neşr., X. Basım, İstanbul, 2016
- 5) *İslam'da Bilim Tarihi*, 310 s., Tuğra matb., Isparta, 2002.
- 6) *Arşiv Belgeleri Işığında Kızılca-bölük*, 220 s., Tuğra Matb., Ispar-ta, 2002

- 7) *Yunus Emre'de Sembolizm: Çıktım Erik Dalına*, Ötüken Neşr., 3. Basım, İstanbul, 2015
- 8) *Türk-İslam Düşüncesi Üzerine Araştırmalar*, 247 s., Ötüken Neşr., II. Basım, 2013
- 9) *Osmanlı Araştırmaları*, 270 s., Fakülte Kitapevi, Isparta, 2002
- 10) *Hız Peygamberi Anlamak*, 175 s., Ötüken Neşr., 4. Basım, İstanbul, 2017
- 11) *Kur'an'ı Anlamak*, 224 s., Ötüken Neşr., 4. Basım, İstanbul, 2017.
- 12) *İslâm'ı Anlamak*, 444 s. Ötüken Neşr., 3. Basım, İstanbul, 2017
- 13) *Geçmişten Günümüze Uzunpınar (Pınarlar)*, 145 s., Denizli, 2009
- 14) *Zaman Değirmeni (Dörtlükler)*, Ötüken Neşr., İstanbul, 2009, 165 s.
- 15) *Yakut'tan Tarihler*, 672 s., Ötüken Neşr., II. Basım, İstanbul, 2012
- 16) *Tıp Felsefesi ve Etiği Üzerine*, 230 s., Ötüken Neşr., 2. Basım, İstanbul, 2015
- 17) *Mevlâna'da Aşk Felsefesi*, 150 s. Ötüken Neşr., 3. Basım, İstanbul, 2013
- 18) *Hatıralarıyla İz Bırakanlar*, 312 s. Ötüken Neşr., İstanbul, Ocak 2016.
- 19) *Türklüğü Tartışılan Meşhurlar*, 120 s. Ötüken Neşr., İstanbul, 2016
- 20) *Kur'an-ı Hakîm Meâli, Semantik Analizli, Açıklamalı ve Yorumlu*, 755 s., Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2020

Tercümeleeri

- 21) *İbn Sînâ Felsefesi ve Ortaçağ Avrupa'sındaki Etkileri*, (A.-M. Goichon'dan terc.), III. Baskı, İstanbul, 2000.
- 22) *İbn el-Arabî ve Fahreddin el-Râzî'nin Düşüncesinde İlâhî "BEN" ile Beşerî "BEN"*, 64 s (R. Arnaldez'den terc.), İstanbul, 1985.
- 23) *Farabi Galenos'u Niçin Eleştirdi? Farabi'nin "Er-Reddu Ala Câlinus"* adlı kitabının tercümesi: "Tıp Felsefesi ve Etiği Üzerine" adlı kitabımızın içinde, Ötüken Neşr., İstanbul, 2015
- 24) *Galenos'un "Erdemli Tabip Bir Filozof Olmak Zorundadır"* Adlı Eseri, "Tıp Felsefesi ve Etiği Üzerine" adlı kitabımızın içinde, Ötüken Neşr., İstanbul, 2015

İletişim için: ismailyakit@gmail.com
www.ismailyakit.com

İÇİNDEKİLER

MEÂLİN BİTİŞİNE TARİHLER	9
--------------------------------	---

SUNUŞ

Kur'an Hakkında.....	11
Semantik Hakkında	16
Kur'an ve Semantik Metot.....	18
Meâl Hakkında.....	19
KAYNAKLAR.....	27
KUR'AN'IN MUSHAF VE NÜZÛL CETVELİ.....	30
ALFABETİK SIRAYA GÖRE SÛRELER VE SAYFA NUMARALARI	31
KUR'AN-I HAKÎM MEÂLİ	33
ALFABETİK KONU DİZİNİ.....	735

MEÂL'İN BİTİŞİNE TARİHLER

Kur'an-ı Hakîm Meâli'nin Bitişine Tarihtir:

19 Mayıs 2020
26/27 Ramazan 1441

Kırk dört yıl önce yurt dışında başlamıştım bu işe
Uzun yıllar ihmal ettirdi bize dünyanın ahvâli

Son üç sene ciddi bir gayretle muvaffak eyledim
Biavnillah hitama erdi işbu meâl-i âli

Kadir gecesi duada söyledi tarihi Yakut:

"El-Mu'iz, hayırlara vesile eyleye Meâl'i"

1441 H.

المعزّ، خير لره وسيله ايليه مالى

Bir Diğer Tarih:

Kur'an'ı Hakîm'in bu Türkçe Meâl'i oldu tamam

Çok şükür Rabbime ulaştırdı bugün nihâyete

Böyle ilham oldu kalb-i Yakut'a onun tarihi:

"El-Kâdir, okuyanları eriştirsın hidâyete"

2020

القادر، اوقويانلرى ايريشدرسين هدايته

Yakut(=Prof. Dr. İsmail YAKIT)

Mu'amma Usûlü Tarih:

و قد تمّ هذا المآل الشريف بعون الله الملّك الوهاب فى اليلة المباركة فى يوم السبع الثالث من العشر السادس من الثالث الثالث من السدس الثالث من النصف الثانى من العشر الاول من العشر الخامس من العقد الخامس من الالف الثانى من الهجرة النبوية الشريفة. و من يقدر على أن يشرح هذا التاريخ بالتام اسعده الله فى الدنيا والآخرة أبدأ

Tercümesi: Bu Meâl-i Şerif, Melik ve Vehhâb olan Allah'ın yardımıyla, Hicret-i Nebeviyye'nin ikinci bininin beşinci ondabirinin beşinci ondabiri olan birinci ondabirinin ikinci yarısının üçüncü altıda birinin üçüncü üçtebirinin altıncı ondabirinin üçüncü yedidebiri olan günün mübarek gecesinde tamamlanmıştır. Kim bu tarihi tam olarak açıklamaya gücü yeterse Allah ona dünyada ve ahirette ebedi mutluluk versin.

SUNUŞ

Kur'an Hakkında

Kur'an kelimesi kök olarak, "Kara'e" fiilinden gelir. Bu fiilin okumak, dile getirmek, çağırarak, davet etmek gibi anlamları olsa da aslında "anlayarak ve sindirerek" okumanın karşılığıdır. Bir diğer ifadeyle, "zihne nakşetmek, belleğe iyice yerleştirmek" anlamındadır. Kur'an'ın adı bu fiilden gelir. Mushaf'ın tamamına Kur'an denildiği gibi, bir kısmına da hatta bir ayetine de Kur'an denir. Kur'an'ın Kur'an'da "Zikr", "Furkân", "Tenzil" vb başka adları da vardır. Kur'an'ın iki kapak arasında alınmış ve sayfalandırılmış haline "Mushaf" denir.

Kur'an, yaklaşık 23 yıllık bir zaman dilimi içinde, vahiy meleği Cebrail vasıtasıyla, ayet ayet, sûre sûre kısımlar halinde Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Arapça olarak indirilen ve Fâtîha sûresinden Nâs sûresine kadar, 30 cüz olarak tasnif edilmiş ve cem'an 114 sûreden ve 6236 ayetten müteşekkil olan, içinde Mutlak Hakikat'i anlatan, hikmet dolu, hidayet ve rahmet kaynağı ilahi bir kitaptır. Önceki kitaplardan tek farkı, inmeye başladığı andan itibaren ezberlenmesi ve o devrin şartları içinde deri, yassı taş ve kürek kemikleri gibi kaydedilebilecek malzemeler üzerine vahiy kâtipleri tarafından günü gününe yazılarak koruma ve kayıt altına alınmış olmasıdır. Kur'an bu şekilde koruma altına alınmış ve günümüze kadar değişmeden, değiştirilmeden gelmiştir. Diğer eski kitaplar, zamanında böyle bir işlem yoksun oldukları için, tarih içinde beşerî birtakım değişikliklere ve tahrifata uğramışlardır. Ancak Kur'an "Musa'ya şunu vahyettik, İsa'ya dedik ki, Nûh'a buyurduk ki.." gibi ayetleriyle onlara gelen vahyin asıl hâlini Kur'an içinde ele alarak, onları da koruma altına almıştır (Mâide, 5/48).

Alışılmışın dışında bir hususu beyan etmek isterim. Kur'an'ın cem'ini ilk defa Hz. Peygamber sağlığında yapmıştı. Onun dönemindeki Mescid-i Nebevî nüshası bunun delilidir. Cebrail'le her Ramazan'da karşılıklı olarak arz etmelerinden ayet ve surelerin belli bir sırada olduğu anlaşılıyor. Çünkü karşılıklı arz bir sıraya göre olur. O da elimizdeki Mushaf'ın sırasındır. Gelen ayetlerin nereye yazılacağını, hangi sûrenin altına alınacağını belirtmiş olması bunun bir diğer delilidir. Hz. Ebu Bekir döneminde bir komisyon kurularak yapılan yeniden cem etme olayı ise; herkesin elindeki Kur'an parçalarının, Mescid-i Nebevî nüshası örnek alınarak deri gibi tek bir malzeme üzerine tekrar bir araya getirilmesi ve bu Kur'an parçalarının sahiplerine iade edilmeyip yakılması olayıdır. Çünkü onlarda kaldığı

sürece yok olup kaybolma ve savaşlarda esir düşenlerin üzerinde bulunarak düşman eline geçip bazı ayetlerin değiştirilebilme riskleri vardı. O zaman Kur'an İncillerden farksız olurdu. Birbirini tutmaz nüshalar ortaya çıkardı. Zaten o dönemdeki yazılarda imla birliği de yoktu. (Geniş bilgi için bkz. *Hz. Peygamber'i Anlamak* isimli kitabımızın 92-107'nci sayfaları)

Kur'an, Cenab-ı Hakk'ın insanlığa gönderdiği son mesajdır. Artık bundan sonra nebi ve resul sıfatıyla vahiy aldığı iddia eden hiçbir beşerin gelmesi mümkün değildir. Vahiy tarihine baktığımız zaman, her peygamberin, kendi döneminde herkesi hayrette bırakan bir mucize [âyet] ile geldiğini görmekteyiz. Söz gelimi, Hz. Musa döneminde sihribazlık zirvedeydi, Hz. Musa öyle bir mucizeyle geldi ki, sihribazları alt etti. Hz. İsa döneminde salgın başta olmak üzere birçok hastalık baş göstermişti. Hz. İsa şifaya vesile olan mucizelerle geldi. Hz. Peygamber döneminde ise Arap şiiri ve belâgati zirvedeydi. Öyle bir mucize ile gelmeliydi ki, şairlerin, söz ustalarının nutku tutulmalıydı. İşte Kur'an gelmiş gelecek bütün şairleri ve söz ustalarını susturan, tam anlamıyla şiir de nesir de olmayan, kendine has nazmı olan, hiçbir beşerî eserde bulunmayan zengin ve emsalsiz bir musikîye sahip belâgat yüklü bir hitap, bir mesaj olarak geldi. Bu sebeple Hz. Peygamber'e verilen en büyük mucize Kur'an'dır. Unutmayalım ki, bütün mucizelerin faili Cenab-ı Hakk'tır. Peygamberler ise bizim gibi birer beşer olup ancak Allah'tan vahiy alırlar. (Kehf, 18/110)

Şimdi Kur'an'ı daha iyi anlayabilmek için, daha önce yayımladığımız bazı çalışmalarını özetleyerek aşağıda sunmak istiyorum.

“Beşeriyete “tedebbür” ilkesini getiren yegâne kitap Kur'an'dır. Tedbir kelimesiyle aynı köke sahip olan bu kavram, “derinliğine düşünmek, ihtimalleri ve sonuçları dikkate alarak düşünmek, akla vurmak, akıl süzgecinden geçirmek” gibi anlamlara gelir. Kur'an bu ilkeyi, insanoğlunun sadece her konuda değil, aynı zamanda kendi ayetleri üzerinde de uygulamasını ister. “Onlar Kur'an'ı akla vurmuyorlar mı, yoksa kalpleri mi kilitli?” demektedir. (Muhammed, 47/24).

Zaman ve mekân üstü evrensel bir kitap olan Kur'an'da bu anlamda akla ters bir hususun olmadığı açıktır. Şayet böyle bir durum iddia edilirse, o zaman iki ihtimalden biri doğrudur: Ya o kişinin akıl ve mantığında bir çarpıklık vardır veyahut da Kur'an âyetleri, eksik ve yanlış yorumlanmaktadır.

Kur'an kâinatın kanunlarına da ters düşemez. Çünkü kâinatı yaratan da Kur'an'ı indiren de Allah'tır. O halde ikisi arasında bir çelişki düşünülemez. Bu açıdan Kur'an bir kâinat kitabıdır. Kâinata bakan, onu araştıran Kur'an'ı; Kur'an'a bakan ve onu araştıran da kâinatı iyi anlar. Nitekim Kur'an'da kâinatla ilgili felsefî ve bilimsel düşünceye açık âyetlerin mevcudiyeti bu ilkeye dayanır. Tâ ki insanoğlu “tedebbür” sonucu kendini, evreni ve Allah'ın varlığı, birliği,

hikmet ve kudretini idrak edebilsin. O hâlde kâinatı ve içindekileri araştıran son sözünü söylemiş müspet ilimlerle, Kur'an âyetleri arasında bir çelişki iddia edilemez demektir. Şayet böyle bir çelişki söz konusu olursa, yine iki ihtimalden birisi doğrudur: Ya ilmî araştırmalar o konuda eksiktir, henüz tamamlanmamıştır, yani bilim o konuda son sözünü söylememiştir veyahut da Kur'an âyetleri yanlış tercüme ve tefsir edilmekte olup, yorumlar tam anlamıyla yapılamamış, geleneksel hatalar devam ediyor demektir.

Kim Kur'an'da neyi ararsa bir parça onu bulur. Nitekim tarihte birbirine zıt mezhepler, ekoller kendi görüşlerinin doğruluğunu ispat için âyetler buluyorlar ve onlara dayanıyorlardı. Problem, Kur'an'ın her konuda bir bütünlük içinde ele alınmamasından kaynaklanıyor. Nasıl ki, orman hakkında bilgi sahibi olacak kişi, bir iki ağaca bakarak, bütün orman hakkında bilgi sahibi olamazsa, aynı şekilde bir konu hakkında Kur'an'ın görüşünü ortaya koyacak kişi, bir iki âyetle değil, Kur'an'ın bütünlüğünü dikkate alarak, ortaya koymak zorundadır.

Peki, bu nasıl gerçekleşecek? İşte metodoloji sorunu buradadır. Kur'anî kavramların semantik analizleri yapılmalı, bir âyete verilen anlam diğer âyetlerle tevfiik edilmeli ve böylece âyetler arası bir anlam zinciri kurulmalıdır. Bunu yaparken, sistemli düşünceye disipline olmuş salim bir kafa ile "tedebbür" edip, her türlü peşin yargılardan, geleneksel olarak yerleşmiş sakîm anlayışlardan, İsrailiyat ve hurafelerden uzak, objektif davranmalıdır. Ancak o zaman Kur'an'ın ne demek istediğini gerçek olarak anlarız." (İ. Yakıt, *Kur'an'ı Anlamak*, s. 11-12).

Kur'an Nasıl Okunup Anlaşılmalı

Kur'an kendi ifadesiyle, en doğruya götüren bir Kitap'tır. (İsra, 17/9). Hedefi kişinin mutluluğu ve hidayetidir. Bu anlamda yol gösteren bir rehber, bir iman ve bir ahlak kitabıdır. O, davranışlarında insanoğlunu muhayyer bırakmış ve onu her davranışından sorumlu bir varlık yapmıştır. Kur'an aynı zamanda sorgulayan bir kitaptır. Ahlaklıyı ahlaklından, ahlaksızı ahlaksızlığından; inananı imanından, inanmayanı da küfründen sorgular. O yine kendi ifadesiyle, ölümlere değil dirilere gelen, onları uyaran bir kitaptır. (Yâsin, 36/69-70) Şu hâlde Kur'an, bir hayat kitabıdır. Aynı zamanda hayatı doğru tanzim etmek için de her zaman başvurulması gereken bir etüt kitabıdır. Bu sebeple devamlı okunan ve üzerinde düşünülen bir kitaptır. Kur'an, bugünkü anlamda başlı başına bir felsefe veya bir ilim kitabı olmaktan uzaktır ama ilmî ve felsefî düşünce ve yorumlara açık âyetlerin sayısı oldukça fazladır. Böyle âyetler, Kur'an'ın asıl hedefi olan mutluluk ve hidayet için kişinin düşünüp araştırması, kendini ve kâinatı tanıması ve onları yöneten kanunları bulması, Tanrı'nın yaratma ve ilminin

sonsuzluğunu anlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Kur'an bir teoriler kitabı değildir. Teorilerin hepsi şüphe içerir. Kaldı ki Kur'an yine kendi ifadesiyle "Bu kitap kesin gerçeğin tâ kendisidir" (Bakara, 2/2) dediğine göre, içinde şek, şüphe, reyb vb. barındırması mümkün değildir. Bilim felsefesi açısından meseleye bakarsak, bilimsel teoriler ve yasalar doğrulanabilir veya yanlışlanabilir olan ifadelerdir. Bir teori, tam olarak doğrulanabiliyor ve aynı zamanda yanlışlanamıyorsa o yasa bilimsel izahını bulmuştur, ele aldığı fenomeni doğru açıklıyor demektir. Değişmez olan, teorilerin dayandığı fenomenlerdir. Din dilinde o fenomenler sünnettullahıdır, yani Tanrı'nın evrene bahşettiği olaylardır, yasalardır. İnsanoğlu her çağda onu anlamak ve çözmek ister, araştırır ve bol bol teori üretir. Teori, ele aldığı fenomeni ne kadar ispat edebilirse doğruya o nispette yaklaşmış olur. Fenomenle teoriyi bir örnek vererek kısaca açıklamak istersek şöyle diyebiliriz: Evrim bir fenomendir. Canlı cansız bütün varlıklarda mevcut olan bir fenomendir. Darwinizm, Lamarkizm, mutasyonizm vb.ise, evrim fenomeninin mekanizmasını açıklamayı deneyen onu izaha çalışan teorilerdir. Keza güneşin doğması olayı bir fenomendir ama Batlamyus, Kopernik vb. nin görüşleri teoridir. Hangisi gerçek olarak olayı açıklarsa, tam anlamıyla doğrulanabilir ve yanlışlanamaz olursa işte o zaman o bilimsel teori, teori olmaktan çıkar, gerçek olur.

Kur'an genel hatlarında insanın inandığı ile bildiği arasında bir irtibatın kurulması gerektiğini belirtmektedir. Bu husus bizi sonunda imana götürecek bir tefekkür ve düşünce sistemine kavuşturacaktır. Bunun için ne yapmalıyız? Kur'an'ı ilk önce herhangi bir peşin fikre sahip olmaksızın objektif bir biçimde okumalıyız. Hz. Peygamber ve sahabelerinin anladıkları şekilde anlamaya çalışmalı, yani yalın ve sade bir şekilde, olayla ayet arasındaki ilişkiyi dikkate alarak anlamalı demek istiyorum, sonra da kendi bilgi, fikir ve düşüncelerimizi bu temel üzerine oturtmalıyız. Burada hem lafzî anlam hem de nassî dediğimiz Kur'an'ın amacını belirten anlam söz konusudur. Bu hem tarihsel hem de evrensel yorumun kapısını açar. Kur'an'ın, lafzî olarak hitabî tarihsel olsa da verdiği mesaj evrenseldir. Unutmayalım ki ilahi vahiy sadece indiği topluma hitap edip onun problemlerini çözmez, onun mesajı bütün insanlığadır hatta âlemlerdir (Enbiyâ, 21/107).

Şurası muhakkaktır ki, Kur'an'ı anlama insanın kendi düşünce ve kültürüne göre seyyaldır. Bunu söylerken Kur'an'ın anlamları, kendini okuyan ve araştıran insanla beraber büyüyüp ve geliştiğini kastediyorum. Yani insan kendi kültürü kadar Kur'an'ı anlar ve yorumlar. Fahrettin el-Râzî'nin ifadesiyle: "İnsan ne kadar âlimse Kur'an'ı o derece fazla anlar."

Şurası bir gerçektir ki Kur'an, sonsuz ve fizik ötesi bir varlığın tasvirinde, sonlu ve fizikî şartlar içinde yaşayan ve düşünen insana hitap ederken daima onun tahayyül dünyası, korku ve sevinçlerini dikkate alan metafor ve sembolleri sıkça kullanır.

Kur'an'ı her okuyan, her ayetini aynı ölçüde derinlemesine an-

layamaz. Zira yüzlerce konu içermektedir. Bunlardan bazıları özel araştırma hatta ihtisas gerektirebilir. Biz de bir metaforla anlatsak, nasıl ki bir ilaç prospektüsünün her paragrafı hastaya hitap etmez; onun doktora hitap ettiği, eczacıya hitap ettiği, hasta bakıcıya hitap ettiği ve hastaya hitap ettiği paragrafların her biri farklıdır. İşte tıpkı onun gibi Kur'an'da ferde hitap eden, aileye, topluma ve devlete/ siyasi otoriteye hitap eden ayetler farklıdır. Keza, Peygamber'e, peygamber eşlerine, mü'minlere, müşriklere, münafıklara vb ayrı ayrı hitap eder. Hepsini de Kur'an'ın içindedir.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, insanoğlu Kur'an'da neyi ararsa onu bir parça bulur. Mesela düşünceleri birbirine zıt İslâm mezhepleri kendi görüşlerinin daha doğru olduğunu ispat için Kur'an âyetlerini gösteriyorlardı. Bu nevi zıtlıklardan kurtulmak için, Kur'an âyetleri arasında bir anlam zinciri kurmak gerekir. Yani, bir âyete verilen anlam ve onun yorumu, bir başka âyetle tevfiik edilebilmelidir. Bu husus Kur'an'ı bir bütün içinde ele alıp onun amacı doğrultusunda olmalıdır. Aksi takdirde onu okuyan ve araştıranlar, kendi inanç ve düşüncelerindeki çelişkileri nasslara atfedeceklerdir. Hâl-buki Kur'an, belirttiğimiz gibi, kişinin bilgisi ve inancı arasında bir irtibatı vurgulamaktadır. Bu sebeple "Düşünmüyor musunuz, ibret almıyor musunuz, aklınızı kullanmıyor musunuz?" gibi yüzlerce ayet nâzil olmuştur. Öte yandan Kur'an, tefsir tarihi boyunca, müfessirlerin yaşadıkları asırların ilmî ve felsefî değerleri, siyasi ve kültürel tercihleri ve problemleri doğrultusunda yorumlana gelmiştir. Bu yorumlara da bazen gerek vardır. Ancak, geçmişe nispeten ondan anlaşılana şimdi anladıklarımız arasında farklar vardır. Bu bize: 1) İnsan olgunlaştıkça, irfanı arttıkça Kur'an'ın ona göre konuştuğunu 2) Kur'an'ın her asrın değer ve mantığına hitap ettiğini gösterir. Bu iki noktayı iyice müşahede edebilmek ve kelimelere tarih boyunca yüklenmiş anlamları analiz edebilmek için Kur'an'daki kavramların etimolojik ve semantik analizlerini yapmak gerekir. Kısaca Kur'an büyük bir medeniyet kuran kılavuzdur, ancak Kur'an'ın hakikatlerini tefsir eden, onu anlayıp tatbik eden insandır. İnsan olgunlaştığı, ilim ve irfanı arttığı ölçüde, hatta kendini ve kâinatı daha iyi tanıdığı ölçüde, Kur'an'ı anlayacaktır. Öyleyse Kur'an'a sadece bedevilerin hayatını tanzim eden bir kitap olarak değil, evrensel bir medeniyet kuran bir kılavuz perspektifinden bakmalıdır. Ona göre düşünerek okumalıdır. Netice olarak, Kur'an, her insana kendi kültür düzeyine göre konuşacak ve ona göre başka şeyler söyleyecektir. (İ. Yakıt, Kur'an'ı Anlamak, s. 47-49'dan özet)

Semantik Hakkında

Dil felsefesi açısından, "semantik" kelimesi, Grekçe "*sémantiké-sémantikos*"dan gelme bir kelime olup, "*anlam veren, anlamlayan, anla-*

mını belirten” demektir. Buradan hareketle bir disiplin olarak “*semio-
logie=anlam bilimi*” doğmuştur ki buna Arapçada “*ilmu'l-ma'nâ=anlam
bilimi*” terimi karşılıktır.

Semantik, bir bilim dalı olarak, kelimelerin anlamlarını analiz eder, etimolojik kökten itibaren tarih boyunca kazandığı müştakların ve anlamlarının bir analizini verir. Hangi anlamın sonradan girdiği, hangi anlamın çarpık ve kökten uzak olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Bir kelimenin veya bir kavramın semantik analizini yapabilmek için ilkin o kelimenin veya kavramın etimolojisi bilinmelidir. Daha sonra semantik kurallar gereği tarih boyunca diğer anlamları ve o kelimedenden türetilen diğer kelimelerin anlamlarını tespit etmek gerekir. Bu işlemlerden sonra etimolojideki anlam esas tutulmak kaydıyla hepsinde gizli olan bu kök anlamı aranmalıdır. Buna uygun olmayanlar sonradan kazandırılmış anlamlardır. Uygun olanlar zaten semantik tanıma hazırdır. Semantik tanımlar esas itibarıyla dilin mantık örgüsüne uygundur. Etimolojik sözlüğü tam olarak hazırlanmamış bir dilin kelimelerinin semantik analizini yapmak mümkün olmaz. Semantik analizi yapılamayan bir dil üzerine ilmî terminoloji oturtulamaz. Bugün semantiği yapılabilen ilme temel olmuş diller bildiği kadarıyla; Sanskritçe, Grekçe, Arapça ve Latince'dir. Bugün Avrupa dillerinin bile kendi etimolojileri Grekçe ve Latince üzerinden yapılmakta, semantik analizleri de bu dillerden gelen kelimelere göre yürütülmektedir. Mesela İngilizcenin kendi başına bir semantiği yoktur. Zira İngilizcede bir fonetik birlik yoktur. Çünkü pek çok kelimesi müstemlekelerden toplanmış olduğundan etimolojileri de farklıdır. Türkçemiz, semantik analize uygun bir görünüm arz etmekte ama tarihî ihmaller sebebiyle etimolojisi tam hazırlanmamıştır.

Semantiğin birçok çeşitleri vardır: Analitique, structurale, syn-chronique, diachronique (=historique) gibi. Bunların her birini açıklamak gereksiz olacağından, burada sadece ismen bahsetmek istiyorum. Kısaca semantik; anlam ile kelime, kelime ile obje ilişkilerini, anlam değişikliklerini, kavram kargaşasını, eş anlamlı, çok anlamlı kelimeleri ve onların yapısını vs. inceleyen bir bilim dalıdır. İlim olarak kuruluşu yeni ama varlığı dillerin ortaya çıkışı kadar eskidir. Bir ilim olarak olmasa bile kısmen de olsa semantikle meşgul olanlar yok değildir. Eflatun, Aristo, İbn Fâris, İbn Sînâ, İmam Mâturidî'yi sayabiliriz. Günümüzde İzutsu, zıt kavram semantiği üzerinde durmuş bir Japon araştırmacıdır. Batı'da Bloomfield, Buysens, Guirand, Katz, Saussure, Mounin vs. yi gösterebiliriz. Şurası muhakkaktır ki, Batılılar, Grekçe ve Latinceye dayalı bir semantik yapmaktadırlar. Onların metotlarını Arap dili ve Kur'an semantiği ile karıştırmamak gerekir. Bizim yaptığımız onlarınkinden farklıdır.

Kısaca semantik bir ilim dalı olduğu kadar, kavram kargaşasını önlemede, doğru anlamı bulmada temel bir metottur. Ayrıca bu satırların yazarı da 1973'ten beri bu konuya kafa yormaktadır. Nitekim

Kur'an'daki tarih boyu "kan pıhtısı" diye tercüme edilegelen "alaka" kelimesinin "yapışıp tutunan" yani "rahme yapışmış, dölleniş yumurta" anlamına gelen "cenin" (embriyon) olduğu konusundaki çalışmam; Kahire Arap Dil Akademisi'nin önerisi üzerine (el-Urvetu'l-Vusqâ'da S. 34, s. 63-65, Kahire, 1982) yayımlanmıştır. Semantik analizlerden kısaca bazı örnekler verelim:

"Akıl" kelimesi dilimize Arapçadan girmiş ve "ukl" kökünden gelen bir kelimedir. Semantik olarak "bağlamak" anlamındadır. Zira etimolojik olarak öz Arapçada "deve kösteği"nin adıdır. Devenin muayyen bir mekândan uzaklaşmaması için ön ve arka ayaklarından ikisini çaprazlama olarak bağlayan kösteğin veya bağın adı iken, bilâhare bu kelime insanın başına kadar bir evrim geçirmiş ve semantik anlamını orada da korumuştur. Çünkü "duygu ve düşünceleri, kavramları ve olayları birbirine bağlayan ruhî melekeye" akıl denmiştir.

"Hikmet" kelimesi de tıpkı akıl kelimesi gibi, dilimize Arapçadan girmiştir. Kök harfleri "H-K-M" dir. Bu kök etimolojik olarak "Devenin dizginlerini tutmak, taşkınlığına mani olmak" anlamındadır. Buradan anlaşılıyor ki bu kök kısaca "engel olmak" demektir. Bu kökten türeyen kelimeler şayet bu kök anlamı ihtiva edecek bir tanıma müsait iseler, türeyen ile kök arasında semantik bağ vardır denir. Şayet böyle bir bağ tesis edilemiyorsa o zaman tanımda bir hata vardır ve o tanım sonradan kazandırılan bir tanımdır denir. Şimdi "H-K-M" kökünden gelen müştaqları verelim ve onların semantik tanımlarını gösterelim:

HâKiM: zulme engel olan; maHKeMe: zulmün engel olunduğu yer; HeKiM: hastalığa engel olan (Hakîm kelimesinin tahfifi); HaKeM: kuralsızlığa engel olan; HaKiM: sapık fikir ve inançlara engel olan; HiKMeT: sapık fikir ve inançlara engel olma, dalâlete engel olan bilgi.

Bu semantik tanımlar uzun araştırmalardan sonra elde edilmiş olup, burada sadece neticeleri gösterilmiştir. Arapça zengin bir dildir. Semantik analize müsait pek çok kavram mevcuttur. Dillerin kültürlerle ve coğrafya ile sıkı bir ilişkisi vardır. Nitekim Zamahşerî'nin dediği gibi, "Arapça deve dilidir." Yani, deveden örneği olmayan bir kelimenin muarrap (Arapçalaşmış, yabancı) olduğu düşünülebilir. Buradan hareketle biz de deriz ki, Türkçe ok, yay ve at dilidir. Kelimelerin etimolojilerinde bunlarla ilişki veya bunlardan örnekleri olmalıdır. Grekçe deniz dilidir. Denizcilik veya balıkçılıktan örnekleri olan kelimelerle mücehhezdir. Semantik bağ kurulurken cisimden isme, isimden mefhuma geçişte bu özellikler önem taşır. (İ. Yakıt, *Kur'an'ı Anlamak*, s. 17-22)

Kur'an ve Semantik Metot

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, konuyu Kur'an açısından ele alırsak meselenin ne kadar önemli olduğunu rahatlıkla görebili-

liriz. Kur'anî kavramların semantik analizleri, Kur'an'ı çok daha iyi ve doğru anlamamıza yarayacaktır. Kur'an'daki temel bazı kavramların öz Arapçada kökünü aramak gerekir. Tabiri câizse kelimelerin deveden örneklerini bulmalıdır. Eğer deveden örneği yoksa doğadan ve diğer canlılardan örneğe geçilmelidir. Mesela: “şûrâ”, “istişare” kelimesini ele alalım.

“Şûrâ” kelimesi Ş-V-R kökünden gelir. Bu kök “açığa çıkarmak ve toplamak” anlamındadır. Yalnız klasik Arapçada arının çiçeklerden bal toplamasına verilen addır. Kovandan bal peteklerini (meşar) almak için de kullanılır. (Bkz. İbn Fâris, *Mekâyis*; Belot, *Ed-Durretu'l-Fâhire*). Nitekim istişare yapmak için yapılan danışmaya “Şûrâ” denmesi adeta çiçeğe benzetilen *akıllardan, fikirlerin ve düşüncelerin açığa çıkarılarak toplanmasıdır*. Tıpkı arının çiçeklerden bal toplamasında olduğu gibi, hatta kovanlardan toplanmış balları almak gibi *akıl çiçeklerinden fikirler çıkarmaya ve toplamaya veya danışılan kişilerdeki fikir ballarını toplayıp almaya da “şûrâ” veya “meşveret” denmiştir*. Ayrıca, arılardaki iş birliği ile bal yapmaya da işaret vardır (Bkz. Elinizdeki Meâl, Şûrâ Sûresi, 42/38 dipnot). Etimolojiden çıkarılan semantik anlamlar kısaca böyledir.

Öyleyse semantik metot *Kur'an*'ın metodudur. Zaten *Kur'an* diğer yandan kendi sistematığı içinde âyetleri birbiriyle tefsir etmekte, bir âyete verilen anlamın diğer âyetlerle tevfiği vurgulanmakta ve insanoğlu âyetler üzerinde tefekküre davet edilmektedir. Semantik analizler sadece kavramlarda değil, kontekslerde ve stilistik anlatımlarda da görülür. Konteks semiyolojisi diyebileceğimiz bu özelliğe *Kur'anî* icazda daha sık rastlanmaktadır.

Kur'an'da semantik olarak analizi yapılacak kelime sayısı zannedildiği kadar çok değildir. Temel ve kilit kelimelerin analizleri yapılmalıdır. Benim yaptığım yüz civarında kelimedir. Gelecek nesiller bu metodu devam ettirmelidir kanaatindeyim. Artık yaşımız yetmiş geldiği için olduğu kadarıyla meâlî neşredebeyim diye düşündüm. Eğer Allah izin verirse ayrıca “Kur'an Semantigi” dosyamı da ikmal edip neşretmek niyetindeyim.

Semantik hakkındaki bu bilgileri ve bazı âyetlerde yapılan uygulamaları için 1993 yılında T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, İ. Din Şurası, Dinî Yayınlar Komisyonu'na “Doğru Bir Kur'an Tercümesinde Semantik Metodun Önemi” adlı bir bildiriyle bizzat katıldım. Anlattım, açıkladım. Yayınılandı. Kurulacak yeni Meâl ve Tefsir Komisyonu'na çağrılabilirim söylendiyse de şimdiye kadar bir dönüş olmadı. Bu arada adı geçen kurum tarafından yeniden yapılan ve yayımlanan meâl ve tefsirlerde geleneksel hatalar hâlâ gözler önündedir.

Meâl Hakkında

Kur'an aslında Arapça olarak Hz. Peygamber'in şahsında istisnasız bütün insanlığa müjdeleyici ve uyarıcı olarak (Sebe', 34/28) gönde-

rilen bir kitaptır. Şu hâlde bütün insanlığa tebliğ edilmesi, bütün insanların da Kur'an'ın içeriğinden haberdar olması gerekmektedir. Bunun için iki ihtimalden birisi olacaktır. Ya dünyada herkes oturup Arapça öğrenecek yahut da Kur'an dünya dillerine çevrilecek. Herkesin Arapça öğrenmesi hem mümkün değil hem de gereksizdir. Öyleyse tek ihtimal kalıyor; Kur'an diğer dillere çevrilmelidir. Zaten Kur'an ırkların ve dillerin farklı farklı olmasını Cenab-ı Hakk'ın varlığının delillerinden sayar (Rûm, 30/22).

Bir metnin bütün özellikleriyle birlikte bir dilden başka bir dile tam anlamıyla çevrilmesi mümkün değildir. Mütercim metne sadık kalırsa tercüme hiç güzel olmaz. Tercüme güzel olsun derse metne tam sadık kalmaz. Nitekim ünlü bir İtalyan sözü vardır: “Traduttore traduttore” (Her tercüman hâindir). Yani tercümanlar, metne sadık kalmazlar, ihanet ederler demektir. Kısaca her dilin kendine göre özellikleri var. Hiçbir tercüme aslının yerini tutmaz.

Hele ilahi vahiy olan Kur'an'ı çevirmek ise tam anlamıyla mümkün değildir. Bunun için ayetleri kelime kelime tercüme etmek ise hiç mümkün değildir. Bazen kelimelerin anlamları kullanıldığı yere göre değişiyor. Bir kelime bazen birden çok anlam ifade ediyor. Bunun hangisi oraya daha uygun kestirilemiyor. İşte bunun için çeviri, tercüme demekten ziyade “meâl” kelimesi kullanılır. Meâl, sözlükte “Bir sözün lafzen ve harfiyen değil, mana ve mefhum cihetiyle aktarılmasıdır.” Bu sebeple “meâl” kelimesi bütün Kur'an çevirileri için yaygın olarak kullanıla gelmiştir. Kur'an, anlaşılmasız bir kitap olmadığı gibi, asla tercüme edilemez bir kitap da değildir. **Hiçbir tercüme veya meâl aslının yerini tutmaz.** Bazı ifadeleri kapalı gibi gözükse de Kur'an açık bir kitaptır ve anlaşılmak için nazil olmuştur. O amacını bazen öyle zengin ve derin kelimelerle ifade eder ki bunun karşılığını bir başka dilde bulamazsınız. Kur'an bazı yerlerde kısa ve özlü anlatım tarzını benimser, bir deyimle sorunu çözer. Aslında ne kastettiği açıktır. Arapçaya yeterince vâkıf olunmazsa sözün ne anlama geldiği tam olarak kavranılamaz. Her dil farklı bir dünya görüşü, farklı kültür ve coğrafyalara mensup toplumların günlük hayatındaki kavram ve tasavvurların ürünü olduğu için, bir dildeki deyim bir başka dilde olup olmadığını veya ne anlam ifade ettiğini meâlcinin araştırması gerekir. Unutmamak gerekir ki her meâl aslında bir yorumdur. Her yorum da kendi içinde bir tefsirdir.

Meâl dosyamı aslında 1976-1977 yıllarında Sorbonne Üniversitesi'nin onayı ile doktora çalışmalarımı dondurarak gittiğim Mısır/Kahire'de araştırmalar yaptığım zaman açmışım. Çünkü doktora tezimin bir bölümü Kur'an'daki yaratılış ve evrimle ilgiliydi. Pek çok ayetin incelenmesi ve Arapçadan Fransızcaya çevirisi gerekiyordu. Sonra Paris Sorbonne'a döndükten sonra da devam ettim. Klasik ve modern Kur'an tefsirleri, Türkçe ve Fransızca meâller bazı ayetlerin anlaşılmasında yetersiz kalıyordu. Ayetlerin orijinallerine bakıp gra-

matikal analizler yapınca ayetler daha net bir anlam kazanıyordu. Ayetleri yeniden ele almak gerekiyordu. Bütün bunları doktora danışmanım Sorbonne'da İslam Felsefesi Profesörü R. Arnaldez'e anlattım. Bana "Bunlar senin perspektifinden bakmadıkları için böyle tercüme etmişler" dedi. Ben bu arada semantiğe merak saldım. Gerek İzutsu'nunkileri ve gerekse Batıdaki semantikle ilgili çalışmalarını tetkik ettim. Arap dil semantiği üzerine çalışmalarımı yoğunlaştırdım. Tezdeki ayetlerin semantiğini yaparak bizzat kendim tercüme ettim. Sonra zaman zaman evine gittiğim ve sohbet ettiğim meşhur Profesör M. Hamidullah'a anlattım ve çalışmalarımı gösterdim. Okumak istediğini söyledi. Okuması için bıraktım. Sonra gittiğimde bana "çok orijinal bulduğunu, devam etmem gerektiğini" söyledi. Doktorayı savunup Türkiye'ye döndükten sonra iş telaşı, aile geçimi, askerlik, akademik terfiler için yapılan çalışmalar vb sebepler arasında pek çok yayın yapsam da meâl çalışmam yeterince ihmale uğradı ama Kur'an'la temasım hiç kesilmedi.

1993-2003 yılları arasında Isparta SDÜ İlahiyat Fakültesi'ne kurucu dekan olarak atanınca, Fakültede lisansta okutulan "Kur'an'ın Ana Konuları" dersini bizzat üzerime aldım. Açılan yüksek lisans ve doktora programlarına da "Kur'an Semantiği" adıyla zorunlu bir ders koydum. 10 sene boyunca bu dersleri uygulamalı olarak okuttum. Dekanlığım döneminde İslam Felsefesi alanında yaptırdığım tezlerin dışında Temel İslam Bilimleri alanında da yüksek lisans ve doktora tezleri de yaptırdım. Yüksek lisans tezlerinde Kur'an'daki edebi sanatlarla ve bazı Kur'anî konulara ağırlık verdim. Sadece Kur'an bağlamında bakarsak; şimdi hepsi de profesör olmuş iki tefsir, bir kelamcı ve bir Arap dili hocasının danışmanları olarak doktora tezlerini yönettim. Tefsircilerden biri "Tarihselcilik Düşüncesi" diğeri de "Tefsirde Semantik Metod" üzerine çalıştı. Kelamcı olan "Kur'an'daki Ahiret İnancı" üzerine tez yaptı. Arapçacı ise Belâgat üzerine çalıştı.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Ankara İlahiyat'taki öğrencilik yıllarım da dâhil tam 50 senedir Kur'an ve Kur'an ilimleriyle meşgul oldum. Felsefe alanında derinleşmem; benim Kur'an'ı derinliğine daha iyi anlamamı ve analizleri ve sentezleri daha dikkatli yapmamı, yıllardır okuttuğum "Sosyal Bilimler Metodolojisi" dersleri de araştırma yöntemleri konusunda iyice uzmanlaşmamı sağladı. Bu arada Kur'an'la ilgili araştırmalarım devam etti ve bu araştırmalarımı *Hız. Peygamber'i Anlamak, Kur'an'ı Anlamak ve İslam'ı Anlamak* adında üç ayrı kitapta neşrettim. Bütün bu birikimler ışığında, meâl ile ilgili çalışmam yavaş da olsa devam etti. Nihayet emekli olduktan sonra son üç yıldır meâl çalışmalarımı tamamlamak nasip oldu ve böylece 44 yıldır açık duran ve devam eden meâl dosyasını Allah'ın izniyle ikmal etme bahtiyarlığına eriştim. Böylece dostlarımıza ve okurlarımıza verdiğim sözü de yerine getirmiş oldum. Allah'a ne kadar hamd etsem azdır.

Kur'an'ı tetkik ederken ve semantik analizler yaparken pek çok tefsir ve meâl elimden geldi geçti. İncelediğimde bazı ayetlerin yanlış tercüme edildiğini, sadece sözlük anlamıyla yetinildiğini veya sözlük anlamlarının içinde metne hiç uygun olmayanın tercih edildiğini ve böylece Kur'an'ın bütünlüğü içinde bir kopukluk oluşturduğunu gördüm. Gerek Arapça bilgisinden gerekse analiz ve sentez eksikliğinden kaynaklanan bazı anlam ve tercüme hatalarını tespit ettim. Bu tespitlerimi dipnotlarda gösterdim. Bunlardan birkaçını burada belirteyim:

Bakara Sûresi'nin 30. ayetine, hemen hemen bütün meâl ve tefsirlerde yaygın bir şekilde "Hani Rabbin meleklere: 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Melekler de 'Orada kan dökecek, fesat çıkaracak birini mi yaratacaksın..?'" şeklinde anlam verilmiştir. Bu anlam semantik ve gramatikal analizlere hiç uymaz. Bunu doktora tezimi bitirdiğim yıl olan 1979'dan beri söylemekte, anlatmakta ve yazmaktayım. Bir zamanlar, İsrailiyata kendini kapı-tırmış, akademisyen olsun olmasın bilimsel düşünceye zihni alışık olmayan birtakım kişiler, benim yazdıklarım bilimsel gerçeklemlerle karşı çıkacakları yerde hakaret yolunu seçmişlerdi. Ayet objektif ele alınmadığından, muharref kitaplar perspektifiyle bakıldığından ayetteki incelik fark edilmemektedir. Her şeyden önce bu ayette yaratma değil halife tayini söz konusudur. "Ce'ale halifeten" (bir halife tayin etmek) demektir. Yaratma çoktan bitmiş, beşeriyet yeryüzünde birtakım icraatlar yapmaktadır. İnsanın, insanlık öncesi tarihi yüz binlerce hatta milyonlarca yıl geriye gider. Hz. Âdem, biyolojik anlamda ilk insan değil, vahiy alan ilk insandır, yani ilk peygamberdir. Bunun gerekçeleri Kur'an'da vardır. Dolayısıyla ayetin anlamı ve doğru tercümesi: "Hani Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde sorumluluk sahibi bir vekil [halife] tayin etmekteyim' dediğinde onlar da 'Orada bozgunculuk yapmakta [fesât], ve kan dökmekte olanı mı tayin ediyorsun?..' şeklinde olmalıdır (Bakara, 2/30 dipnot). Geçtiğimiz son 40 yılda bu konudaki yayınlarımıza ve fikirlerimize karşı çıkanlar olduğu kadar, şimdi onları benimseyen, savunan ve destekleyenler elit kesimde gittikçe çoğalıyor. Bu husus, ülkemizde bilimsel düşüncenin yerleşmesi ve Kur'an araştırmalarının derinlik kazanması açısından sevindiricidir. Artık, Kur'an'ı Tevrat'a benzetmeye çalışmaktan, Ehl-i kitap perspektifiyle yorumlamaktan ve Kilise içtihatlarından vaz geçilerek Kur'an'ın kendi sistematigi içinde yorumlanıp anlaşılmasında büyük bir başarıdır.

Âl-i İmrân Sûresi 178. ayetinde geçen, "İnnemâ numlî lehum li-yezdâdu ismen..." kısmını hemen hemen bütün meâllerde: "Biz onlara günahları artsın diye mühlet veriyoruz" veya "günahlarını arttırsınlar" ya da "bol bol günah işlesinler" diye tercüme etmişlerdir. Bu vahim bir hatadır. Allah niye kullarına günah işlesinler diye özel mühlet tanırsın? Buradaki "lâm" harfi, sebep bildiren bir edat değil, bi-

lakis sonuç bildiren edattır. Yani “lâmu'l-âkibe”dir. Arapçada yirmiyeye yakın “lâm” edatı vardır. Hepsinin anlamı ve kullanımı farklıdır. Dolayısıyla adı geçen ayetin tercümesi “Biz onlara mühlet veriyoruz, sonuçta onlar günahlarını artırıyorlar” şeklinde olmalıdır. Böylece ayetin tamamının anlamı şöyle olacaktır: “İnkâr edenler kendilerine mühlet vermemizi kendileri için hayırlı bir şey saymasınlar. Biz onlara mühlet veriyoruz, sonuçta onlar günahlarını artırıyorlar.”

Yine Kur'an'ın birçok ayetinde geçen “ye'murûne bi'l-ma'rûf ve yenhevne ani'l-munker” ibaresi, hemen hemen bütün meâl ve tefsirlerde “İyiliği emrederler, kötülüğü engellerler” şeklinde çevrilmiştir. Kötülüğün engellenmesi semantik analize uygun ama iyiliği emretmek ne demektir? Bu hususta ancak Allah emreder. Herkes, birbirinin amiri gibi “İyilik yap, sadaka ver, çalış, şunu yap bunu yap” gibi emir mi verecek? Kendisi yapmayacak mı? İyilik emirle olur mu? Kötülüğü bizzat engelleyecek ama iyiliği bir başkasına emrederek yapacak... Bunun semantik ve mantikî bir izahı olamaz. İnsanoğlu iyiliği de bizzat yapmalı ve bu arada başkalarına da iyilik yapmayı telkin etmelidir. “Emere” fiilinin anlamlarından olan “iş yapmak, iş edinmek” ayetin bağlamına daha uygun düşmektedir. Bu sebeple meâl boyunca bu ayetleri “kendine iş edinmek ve çevresine de telkin etmek” şeklinde çevirdik. Dolayısıyla insan iyiliği kendine daimi olarak iş edinecek, tabiri caizse, iyilik meleği olacak yani elinden geldiği kadar hep iyilik yapacak ve bunu diğer insanlara da telkin ve tavsiye edecek, aynı zamanda da kötülüğe engel olacaktır. (Bkz. Âl-i İmrân, 3/104 dipnot)

Felak Sûresi'nin 3. ayetinden de örnek verelim. “Ve min şerri ğâsikın iza vekab”, “Karanlık çöktüğünde gecenin şerrinden” diye tercüme edilmiştir. Bu tercüme yanlış değildir. Ben bu ayetin Mısır'da “Salgın hastalık belirlediğinde onun da şerrinden” diye de tercüme edildiğini duymuştum. Nitekim çok sonra yaptığım araştırmalarımda gördüm ki, Sâd, 38/57 ve Nebe, 78/25'te geçen ve aynı kökten gelen “ğassâk” ise irin, cerahat anlamına gelmektedir. Kelime olarak “akan, yayılan, pis kokan ve bulaşıcı” demektir. Bir şeyin irin ve cerahat haline gelmesi onun mikrop kap্তığını gösterir. Dolayısıyla bulaşıcı olması ve cerahatin/irininin adı olması onun her türlü mikrobik hastalıkları sembolize ettiğini gösterir. Buradan da bulaşıcı ve salgın hastalıkların yayılmaya başlamasının şerrinden de Allah'a sığınmak gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber, gereken bütün ilmî ve aklî tedbirleri, tıbbî tedavileri, aşıları, karantinaları vb yöntemleri öncelikle uygulayarak Allah'a sığınmalıdır. Bu ayeti “Karanlık çöktüğü zaman gecenin/yayılmaya başladığında salgın hastalığın şerrinden” diye tercüme ettik.

Meâl bolluğunun zirvede olduğu bir dönemde, yılları alan ve üzerime ağır bir sorumluluk yükleyen bu çalışmamızı orijinal yapacağını düşündüğümüz daha onlarca örnek, baştan sona dikkatlice okunduğunda görülebilecektir.

Tefsir ve meâl tarihi içinde yapılan en büyük yanlışlardan birisi, Ahzâb, 33/4, 37’de geçen “ed’iyâ’ikum” kelimesinin maalesef “evlatlıklarınız” diye tercüme edilip yorumlanarak yapılan hatanın teselsülen günümüze kadar gelmiş olmasıdır. Arapçada evlatlık “tebenni” kelimesiyle ifade edilir. “Ed’iyâ” kelimesi ise himaye altına alınan kimseler içindir. Dolayısıyla Zeyd, bizim bugünkü anladığımız anlamda bir evlatlık değildir. Zaten olması da mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber’den sadece 5 yaş küçüktü. O, Hz. Peygamber’in maiyetinde olan bir kişiydi. Dolayısıyla bugün ateist ve deistlerin dillerine doladığı, sözüm ona “Peygamber geliniyle evlendi” sözünün bir iftira olduğu ortaya çıkar. Bunun vebali de bu yanlış yorumu günümüze kadar nesilden nesile aktarılmasına ve iftiranın atılmasına zemin hazırlayanlara ait olduğunu söylemeye gerek yoktur. Bunun geniş açıklaması ve gerekçeleri ilgili ayetlerin dipnotlarında vardır.

Şimdi okuyuculara ışık tutması bakımından hazırladığım bu meâl ile ilgili bazı temel hususları maddeler hâlinde arz edeyim:

- 1) Metnin üslubuna bağlı kalmaya çalışılmış ancak bazı yerlerde mefhum açısından anlam verilmiştir.
- 2) Kur’an’daki deyimler ve edebî sanatlar Türkçe karşılıklarıyla açıklanmıştır.
- 3) Ayetlerin anlamları, anlaşılır ve akıcı bir Türkçe ile ifadeye çalışılmıştır.
- 4) Meâlde bazı ayetlerin anlamının iyi oturması için farklı kıraatlara itibar edilmiştir.
- 5) Ayetlerde geçen ve mü’minlere delalet eden “ellezine âmenû”, “yu’minûn” gibi fiiller imana delalet ettiğinden; “inanamlar”, “iman edenler” şeklinde tercüme edilmiştir. Arapça çok işlenmiş bir dil olduğundan “iman/mü’min” kavramları inanmak olduğu kadar, “güvenmek”, “güven vermek” anlamına da gelir. Türkçemizdeki “inanmak” fiili de yavaş yavaş bu anlamları da kazanmakta olduğundan Türkçe kullanılışı tercih edilmiştir. İman etmenin ve güvenmenin doğru bilgiye dayandığını bilmemiz gerekiyor. Kur’an sürekli olarak akli kullanmayı ve delil getirmeyi öne sürdüğüne göre, akla yatmayan bir şey inanç dairesi dışında kalıyor demektir. İmanın oluşması için oluşan bilgiyi önce aklın kabul etmesi ve akabinde kalbin de tasdik etmesiyle iman/inanç doğar. Bunun için Kur’an, idrakı ve tasdiki birlikte ifade için akli, ruhun merkezine aldığı “kalp” sözcüğüyle açıklıyor. Dipnotlarda gerekli bilgiler verilmiştir.
- 6) Ayetlerde geçen “kâfirler”, “ellezine keferû” tabirleri yerine göre “inkâr edenler”, “nankörler” diye çevrilmiştir. Çünkü “kefere” her iki anlamı da içermektedir. Yerine göre her ikisi de kullanılmıştır.

- 7) Meâl boyunca “nebi” kelimesini “peygamber”, “resul” kelimesini de “elçi” olarak çevirdik. Nebi, “haber veren” demek olup Allah’tan haber getiren anlamındadır. Resul ise, “Gönderilen” demek olup, Kur’an’a göre insan olsun, melek olsun “Allah’ın görevlendirdiği” anlamına gelir. Nitekim peygamberimiz, Allah’tan haber getirdiği için nebi, Allah tarafından görevlendirildiği için de O’nun elçisiydi. Dolayısıyla son nebi, son resuldü. *Vefatıyla hem nebilik hem elçilik son bulmuştur.*
- 8) Hz. Peygamber’in hadisleri, vefatından yüz sene sonra toplanmaya başladığı ve onun adına pek çok rivayet üretildiği için günümüzde pek çok araştırmacı hadis denilen bir takım rivayetlerin Hz. Peygamber’e aidiyeti konusuna haklı olarak şüpheyle bakmaktadır. Bu konuda biz, Hz. Peygamber’in Kur’an’a zıt bir şey söyleyemeyeceği prensibinden hareket ederek yani metin kritiğini dikkate alarak, “Kur’an’a uyan Hz. Peygamber’e de uyar” diyerek seçici davrandık. Bu sebeple bazı ayetlerin açıklanmasında ve nüzûl sebeplerinde hadis kaynaklarına müracaat edilmiş ve dipnotlarda gösterilmiştir.
- 9) Semantik analizlerle varılan anlamın gerekçeleri, diğer izahat ve yorumlar dipnotlarda verilmiş ve açıklanmıştır. Böylece 2000’in üzerinde dipnot oluşmuştur.
- 10) Arapça “ilah” kelimesinin Türkçe karşılığı “Tanrı” olarak tercüme edilmiştir. Putlar kastedildiği yerlerde küçük harfle, Cenab-ı Hak kastedildiği yerde de büyük harfle yazılmıştır.
- 11) Allah’ın özel isimleri harf-i tarifli veya harf-i tarifsiz olsun metin içinde tercüme edilmemiş aynen alınmıştır. Gafûr’dur, Alîm’dir, Hakîm’dir gibi. Anlamları dipnotlarda açıklanmıştır. Sık geçen ilahi isimlerin anlamları ilk geçtiği yerlerde veya çok gerekli olduğu yerde verilmiştir.
- 12) Allah’a nispet edilen zamirler de Kur’an’a işaret eden “Kitap” kelimesi de büyük harfle yazılmıştır. Bu bağlamda; Allah’a ait zamirler tazim için cümlenin neresinde olursa olsun hem büyük yazılmış hem de kesme işaretiyle ekinden ayrılmıştır. Ancak ses değişikliği sebebiyle “Bana” ve “Sana” gibi zamirlerde ise ek alsa da kesme işareti kullanılmamıştır.
- 13) Konu bütünlüğüne katkıda bulunmak, üslupta akıcılığı sağlamak için bağlamına uygun olarak anlama açıklık getirmesi bakımından normal parantez kullanılmıştır. Mesela, Hz. Peygamber’e hitaben: “De ki” emrinin başına parantez içi (Ey Peygamber!) sözünü anlama açıklık vermesi için koyduk. Diğer konuşmalar için de aynı uygulama yapılmıştır. Yerine göre parantez konmuştur. Yine bu bağlamda imla kurallarına bir istisna olarak, genelde düz yazılardaki konuşmalar için kullanılan çift tırnak işareti, ayetler boyunca devam eden konuşmalarda her ayetin başında ve sonunda kullanılmıştır.

- 14) Köşeli parantezler sadece metnin orijinalinde kullanılan Arapça kelimeler için kullanılmıştır. Mesela âyet kelimesi, yerine göre ayet, mucize, delil, ibret vb anlamındadır. Bunların her kullanılışında köşeli parantez içinde [âyet], [âyât] gibi orijinali yazılmıştır. Böylece bu çalışmamızda hangi kelimeye nerede ve ne anlam verdiğimiz açıkça görülür.
- 15) Arapçada pek çok toplum ismi vardır: “sulle”, “fi’e”, “tâ’ife”, “fırka”, “zümre”, “ahzâb”, “kavm”, “ümme” vb. Bunlar Türkçeye genelde hepsi de “toplum” kelimesiyle tercüme ediliyor. Nasıl bir toplum olduğu bilinmesi bakımından orijinalini göstermek zarureti hâsıl olmuştur. Çünkü bu toplulukların her biri kişi sayıları, amaçları ve ideallerine göre farklı isimler alırlar. Bu sebeple hepsi de köşeli parantez içine alınmıştır. Karşılıkları dipnotlarda belirtilmiştir.
- 16) Kur’an’da “kıyâmet”, “cehennem” gibi kavramları karşılayan çok çeşitli kelime olup her birinin özel anlamı vardır. Bunun için bunların geçtiği yerdeki orijinalini yine köşeli parantezle gösterdik. Mesela kıyâmet [es-sâ’at], cehennem [cahîm] gibi.
- 17) Kur’an’ın ideal insanı “sâlih” insan olduğu için bir istisna olarak bu kavramın her geçtiği yerde “sâlih/sâlihîn, sâlihât” vb gibi orijinal hâli yine köşeli paranteze alınmıştır.
- 18) Okuyucuyu tek bir anlama yöneltmemek ve ona bir tercih hakkı vermek için iki veya daha fazla şekilde ifadesi mümkün olan yerlerde ister sinonim ister alternatif anlam olsun ayraç (/) kullanılmıştır. Okuyucu bunlardan birini tercih edebilir.
- 19) Şapka (^) işaretini, özel isimlerden sonunda mensubiyet (yâ)sı olan yere koymayı tercih ettik. Sûre isimleri başta olmak üzere gereken isimlerde kullanılmıştır. Kur’an kelimesini Türkçede artık şapkasız kullanıyoruz.
- 20) Arap alfabesinde o, ö, ü harfleri yoktur. Buna rağmen, sûre isimlerinin Türkçe telaffuzları tercih edilmiştir. Buna mukabil, Türkçeye geçmiş olan Aişe, Umar, Usman gibi kelimeler Türkçe telaffuzları dikkate alınmıştır. Ayşe, Ömer, Osman gibi.
- 21) Türkçede hiçbir kelime (ğ) ile başlamaz. Arapçadan Türkçeye geçmiş ve yerleşmiş kelimeler (g) ile yazılmıştır. Gayb, Gafûr gibi. Ancak köşeli parantez içine alınan orijinal halleri (ğ) ile yazılmıştır. [ğayb] gibi. Köşeli parantez içindeki kelimeler Arapça bilenler içindir. Okuyucu bunları dikkate almadan okuyabilir.
- 22) Her sûrenin baş tarafında, sûrenin isminin ne anlama geldiği, nüzul sebebi, Mekke veya Medine döneminde nazil olduğu, sûrenin başka ismi olup olmadığı, kaç ayet olduğu, inişte kaçınıcı sûre olduğu gibi hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.
- 23) Detaylı bir indeks/dizin verebilmek için, tefsirlerin ve meâllerin hazırlanmış indekslerinden istifade edilmiştir. Ancak

diğerlerinde olmayan bazı kavram ve kelimelerle zenginleştirilmiştir.

- 24) Meâli hazırlarken elbette çeşitli tefsirlerden, meâllerden ve hadis kitaplarından istifade ettik. 40 yılı aşkın bir sürede meydana gelen bu çalışma kaynakların farklı baskılarına bakıldığından ve hangi ayetin yorumu olduğu bilindiğinden baskı ve yayım tarihini dipnotlarda belirtmeye gerek görmedik. Sadece kitabın veya müfessirin meşhur olan adını parantez içinde belirttik. (Ragıp, Taberî, Maturidî, Buharî gibi). Kendinin ve eserinin tam künyesi kaynaklar kısmında görülebilir.
- 25) Gerek internet ortamında ve gerekse matbu olarak basılan ve sayıları yüzü geçen ve ulaşabildiğimiz Türkçe Kur'an meâllerinden de yararlandık. Dipnotlarda yer alsın almasın, "bir kelime bile olsa" yararlandığımız bir çalışmayı kaynaklar kısmında göstermeye çalıştık.

Bu çalışmamızda kendilerine teşekkür borçlu olduğumuz kişiler elbette vardır. Başta, meâlin fihrist ve cetvellerini hazırlayan eşime; meâli bitirdikten sonra kısmen okuyup görüşlerini bildiren Dr. C. Divlekçi, Dr. İ. Oğuz Cinbiş, Nuri Serbest ve Faruk Karabulut'a; ayrıca metni baştan sona tam olarak okuyup imlasını tashih eden üniversitemiz Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü Arş. Gör. Büşra Çelik'e ve bilhassa basımı için gerekli titizliği gösteren başta Ertuğrul Alpay ve Fatma Konal olmak üzere Ötügen Neşriyat'ın değerli bütün mensuplarına ve emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum.

Her şeye rağmen hatalarımız elbette olacaktır. Kur'an ilahidir ama yapılan meâller beşeridir. Hiçbir beşer hatadan sâlim değildir. Görülebilecek kayda değer hataların bildirilmesi, bu satırların yazarının ancak minnettarlık duygusunu artırır. Unutmayalım ki değerli okurlarımıza meâli en doğru bir şekilde sunmak hepimizin görevidir. Söz konusu Kur'an ise, gerisi teferruatır.¹

Cenab-ı Hak sa'yimizi meşkûr eylesin. Tevfik ve hidayet O'ndandır.

İsmail YAKIT

Antalya, 26/27 Ramazan 1441/ 19 Mayıs 2020

¹ Meâl'in ilk baskısı çıktıktan sonra, telefon veya e-mail yoluyla bana ulaşarak; gerek gözden kaçan, çevirisi baskıda çıkmayan yerler, mürettip, imla, ifade vb hataların tashihine ve gerekse bazı ayetlerde daha fazla açıklama talep ederek dipnotlarının zenginleşmesine; dolayısıyla müteakip baskıların daha mükemmel çıkmasına katkıda bulunan okurlarımızdan; Abdülkadir Şener, Sadık Güner, Yaşar Çağbayır, Ahmet İyioğlu, Yusuf Özer, Hüseyin Uslu, Okday Ünal, Emrullah Zorlu, Ömer Öztürk, Hüseyin Özdemir, Celil Aktaş'a ve ismini yazamadığımız kardeşlerimize de teşekkürü bir borç bilirim.

KAYNAKLAR

Abduh, M. Ve Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm/Tefsîru'l-Menâr*, Beyrut, 1999.

Abdulbâki, M. Fu'âd, *Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1364/1946.

Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu, Ankara, 2004

Altuntaş, H., Şahin, M., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2003.

Apak, Adem, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (Sosyal, Kültürel ve İktisadî Hayat)*, 2. Baskı, Kuramer, İstanbul, 2018.

Atay Hüseyin, Kutluay Yaşar, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)* DİB Yay., Ankara, 1961.

Ateş, S., *Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*, (I-VI), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988.

Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Cümle Meâli*, Yeni Ufuk Neşriyat, İstanbul, ts.

Belot, P. J. B., *El-Ferâidu'd-Durriyye, Vocabulaire Arabe-Français*, Beyrut, 1929.

Berque, Jacques, *Le Coran, Essai de Traduction*, Revue et Corrigée, Edition Albin Michel, Paris, 1995.

Beyzâvî, Nâsiruddin Ebi'l-Hayr Abdullah, *Envârü't-Tenzîl ve Es-rârü't-Te'vîl*, (I-II), Mısır, ts.

Blachère, Regis, *Le Coran*, G. P. Maisonneuve et Larse, Paris, 1966.

Buharî, Ebu Abdullah Muhammed, *Sahihu'l-Buhârî (El-Câmi'u's-Sahîh)*, (I-VIII), Çağrı Yay., İstanbul, 1992 ve muhtelif baskılar.

Chevalier, J., Gheerbrant, A., *Dictionnaire des Symboles* (I-IV), Seghers, Paris, 1973.

Cündioğlu, Dücane, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, Kur'an Tetkikleri 5, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999.

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as, *Sunen*, (I-IV), Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

Ebussuûd, Muhammed bin Muhammed el-Amadî, *İrşâdu'l-Ak-lî's-Selîm, İlâ Mezâye'l- Kitâbi'l-Kerîm* (Tefsiru Ebi's-Su'ûd), (I-IX), Dâru'l- Mushaf, Beyrut, ts.

Eliaçık, R. İ., *Yaşayan Kur'an, Nuzül Sırasına Göre Türkçe Meal-Tefsir*, 10. Baskı, İstanbul, 2018.

Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.

Esed Muhammed, *Kur'an Mesajı, Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul, 1417/1996.

Firûzâbâdî, Ebu Tahir Muhammed, *Tenvîru'l-Mikyâs Min Tefsîri İbn Abbâs*, Mısır, ts.

Gürer, D., Sofuoğlu H. H., *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Tercümesi*, H Yay., İstanbul, 2017.

Hâkim, Ebu Abdullah Muhammed, *el-Müstedrek (I-IV)*, Abdulkadir Ata Neşri, Beyrut, 1411/1990.

Halil bin Ahmed, *Kitabu'l-Ayn (I-VIII)*, Tahk. Mehdu'l-Mahmi, İbrahim es-Samarraî, Bağdat, 1980.

Hamidullah Muhammed, *El-Kur'ani'l-Mecîd, Le Saint Coran*, 8. Éd., Revisée et Complétée, Traduction Intégrale et Notes, Beyrut, H. 1393/M. 1973.

İbn Aşur, Muhammed Tahir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr, (I-XXX)*, Tunus, ts.

İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed, *Mu'cemu'l-Mekâyisi'l-Luğa, (I-VI)* Mısır, 1389/1979.

İbn Hanbel, Ahmed, *el-Musned, (I-III)*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

İbn Mâce, Muhammed, *Sunen, (I-II)*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

İbn Manzûr, E. Cemaluddin Muhammed, *Lisânu'l-Arab, (I-III)*, Beyrut, 1972.

İslamoğlu, M., *Hayat Kitabı Kur'an, Gerekçeli Meal-Tefsir, 2. Baskı*, Düşün Yay., İstanbul, 2008.

Kandemir, M. Yaşar, Zavalsız, H., Şimşek, Ü., *Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerîm Meâli, (I-II)*, Marmara Üni. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 2019.

Lane, Edward William, *Arabic-İnglish Lexicon, (I-VIII)*, Librairie du Liban, Beyrut, 1997.

Masson, Denise, *Le Coran*, Bibliothèque de la Pléiade, Ed. Gallimard, Paris, 1967.

Maturidî, Ebu Mansûr Muhammed, *Te'vilâtü'l-Kur'ân tercümesi (I-XVII)*, İstanbul, 2017.

Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali bin Muhammed, *En-Nuket ve'l-Uyûn*, Tefsiru'l-Mâverdî, Beyrut, 2007.

Mawlana Mohammad Ali, *The Holy Quran with English Translation and Commentary*, Lahor, 2002.

Müslim, Ebu'l- Hüseyin Müslim, *Sahih el-Müslim, (El- Câmi'u's-Sahîh)*, (I-III), Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed, *es-Sunen, (I-VIII)*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

Öztürk, M., *Kur'an-ı Kerîm Meali*, Ankara Okulu, 2016.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, 76. Basım, Yeni Boyut, İstanbul, 2003.

Ragıp el-İsfehani, *el-Mufredât fî Garîbu'l-Kur'ân*, Dâru'l- Ma'rife, Lübnan, ts. (Ayrıca Türkçe terc. Yusuf Türker, Pınar Yay., İstanbul, 2007.

Razî, Fahreddin, *et-Tefsîru'l-Kebîr/Mefâtihu'l-Gayb*, (I-XXXVI), Beyrut, 2. Baskı, Daru'l-İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut, Lübnan, ts.; (Ayrıca, S. Yıldırım ve Arkadaşları terc. Akçağ, Ankara, 1990).

Sibeveyh, Ebu Bîşr Amr, *Kitabu Sibeveyh*, Beyrut, ts.

Suyutî, Abdurrahman Celaluddin, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an (I-II)*, *Kur'an İlimleri Ansiklopedisi*, Çev. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, İstanbul, 1987.

Suyutî, Abdurrahman Celaluddin, *Lubâbi'n- Nukûl fî Esbâbi'n-Nuzûl*, Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, Mısır, ts.

Suyutî, Abdurrahman Celaluddin, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Celaleyn Tefsiri), Matba'atu'l-İstikâme, Kahire, ts.

Şener, A., Sofuoğlu, C., Yıldırım, M., *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, T. Diyanet. Vakfı, İzmir, 2008.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed, *Câmi'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an (I-XII)*, Beyrut, 1412/1992.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed., *es-Sunen*, (I-V), Çağrı Yay., İstanbul, 1992

Ünlü, Suat, *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-altı Transkribeli Kur'an Tercümesi, TİEM-73*, (I-VIII), Selçuklu Belediyesi, Konya, 2018.

www.kuranmeali.com/Siralama.php

Yakıt, İsmail, *Hz. Peygamber'i Anlamak*, 4. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

Yakıt, İsmail, *İslâm'ı Anlamak*, 3. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

Yakıt, İsmail, *Kur'an'ı Anlamak*, 4. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

Yakıt, İsmail, *l'Attitude du Christianisme et del'İslam En Face du Darwinisme*, Basılmamış Doktora Tezi, Paris, 1979.

Yakıt, İsmail, *Tıp Felsefesi ve Etiği Üzerine*, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016.

Yakıt, İsmail, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, 4. Basım, Ötüken Neşr. İstanbul, 2017.

Yılmaz, M.Nuri, *Kur'- Kerîm ve Meâli*, Moro Yay., Ankara, 2000.

Zamahşerî, Ebu Kasım Carullah Mahmud, *el-Keşşâf an Hakâ'iki't-Tenzîl ve Uyuni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

Zebidî, Muhibuddin Ebi Zeyd Murtaza, *Tâcu'l-Arus (I-XX)*, Beyrut, 1414/1994.

KUR'AN'IN MUSHAF VE NÜZÛL CETVELİ

Mushaf Sırası	Nüzûl Sırası	Ayet Sayısı	Sayfa No	Mushaf Sırası	Nüzûl Sırası	Ayet Sayısı	Sayfa No
1 Fâtiha	5	7	35	58 Mücâdele	105	22	613
2 Bakara	87	286	36	59 Haşr	101	24	617
3 Âl-i İmrân	89	200	87	60 Mümtehine	91	13	621
4 Nisâ	92	176	112	61 Saf	109	14	624
5 Máide	112	120	139	62 Cuma	110	11	626
6 En'âm	55	165	158	63 Münâfikûn	104	11	628
7 A'râf	39	206	179	64 Teğâbun	108	18	630
8 Enfâl	88	75	203	65 Talâk	99	12	633
9 Tevbe	113	129	213	66 Tahrîm	107	12	636
10 Yûnus	51	109	230	67 Mülk	77	30	639
11 Hûd	52	123	243	68 Kalem	2	52	642
12 Yûsuf	53	111	258	69 Hâkka	78	52	646
13 Ra'd	96	43	271	70 Meâric	79	44	649
14 İbrâhim	72	52	277	71 Nüh	71	28	652
15 Hicr	54	99	283	72 Cin	40	28	655
16 Nahl	70	128	291	73 Müzemmil	3	20	658
17 İsrâ	50	111	306	74 Müddessir	4	56	660
18 Kehf	69	110	320	75 Kiyâmet	31	40	663
19 Meryem	44	98	334	76 İnsan	98	31	666
20 Tâhâ	45	135	343	77 Mürselât	33	50	669
21 Enbiyâ	73	112	354	78 Nebe	80	40	671
22 Hac	103	78	364	79 Nâzi'ât	81	46	674
23 Mü'minûn	74	118	373	80 Abese	24	42	677
24 Nûr	102	64	382	81 Tekvîr	7	29	679
25 Furkân	42	77	393	82 İnfîtâr	82	19	681
26 Şuarâ	47	227	401	83 Mutaffifîn	86	36	683
27 Neml	48	93	414	84 İnsikâk	83	25	686
28 Kasas	49	88	424	85 Burûc	27	22	688
29 Ankebût	85	69	434	86 Târık	36	17	690
30 Rûm	84	60	443	87 A'lâ	8	19	692
31 Lokmân	57	34	451	88 Gâşiye	68	26	694
32 Secde	75	30	456	89 Fecr	10	30	696
33 Azhâb	90	73	460	90 Beled	35	20	699
34 Sebe'	58	54	472	91 Şems	26	15	701
35 Fâtır	43	45	479	92 Leyl	9	21	703
36 Yâsin	41	83	485	93 Duhâ	11	11	705
37 Sâffât	56	182	493	94 İnşirâh	12	8	707
38 Sâd	38	88	502	95 Tîn	28	8	708
39 Zümer	59	75	509	96 Alak	1	19	710
40 Mü'min	60	85	518	97 Kadir	25	5	713
41 Fussilet	61	54	527	98 Beyyine	100	8	714
42 Şûrâ	62	53	534	99 Zilzâl	93	8	715
43 Zuhruf	63	89	541	100 Âdiyât	14	11	716
44 Duhân	64	59	550	101 Kâria	30	11	717
45 Câsiye	65	37	554	102 Tekâsür	16	8	718
46 Ahkâf	66	35	558	103 Asr	13	3	720
47 Muhammed	95	38	563	104 Hümeze	32	9	721
48 Fetih	111	29	568	105 Fil	19	5	722
49 Hucurât	106	18	573	106 Kureys	29	4	724
50 Kâf	34	45	576	107 Mâûn	17	7	725
51 Zâriyât	67	60	580	108 Kevser	15	3	726
52 Tûr	76	49	584	109 Kâfirûn	18	6	727
53 Necm	23	62	588	110 Nasr	114	3	728
54 Kamer	37	55	593	111 Tebbet	6	5	729
55 Rahmân	97	78	597	112 İhlâs	22	4	731
56 Vâkıa	46	96	602	113 Felak	20	5	732
57 Hadid	94	29	607	114 Nâs	21	6	734

ALFABETİK SIRAYA GÖRE
SÛRELER VE SAYFA NUMARALARI

Sure Adı	Ayet sayısı	Sayfa No	Sure Adı	Ayet sayısı	Sayfa No	Sure Adı	Ayet sayısı	Sayfa No
A			Hûd (11)	123	243	Nâzi'ât (79)	46	674
Â'lâ (87)	19	692	Hümeze (104)	9	721	Nebe (78)	40	671
Abese (80)	42	677	İ			Necm (53)	62	588
Âdiyât (100)	11	716	İbrâhim (14)	52	277	Neml (27)	93	414
Ahkâf (46)	35	558	İhlâs (112)	4	731	Nisâ (4)	176	112
Ahzâb (33)	73	460	İnfitâr (82)	19	681	Nûh (71)	28	652
Alak (96)	19	710	İnsan (76)	31	666	Nûr (24)	64	382
Âl-i İmrân (3)	200	87	İnşikâk (84)	25	686	R		
Ankebût (29)	69	434	İnşirâh (94)	8	707	Ra'd (13)	43	271
A'râf (7)	206	179	İsrâ (17)	111	306	Rahmân (55)	78	597
Asr (103)	3	720	K			Rûm (30)	60	443
B			Kadir (97)	5	713	S		
Bakara (2)	286	36	Kâf (50)	45	576	Sâd (38)	88	502
Beled (90)	20	699	Kâfirun (109)	6	727	Saf (61)	14	624
Beyyine (98)	8	714	Kalem (68)	52	642	Sâffât (37)	182	493
Burûc (85)	22	688	Kamer (54)	55	593	Sebe' (34)	54	472
C			Kâria (101)	11	717	Secde (32)	30	456
Câsiye (45)	37	554	Kasas (28)	88	424	Ş		
Cin (72)	28	655	Kehf (18)	110	320	Şems (91)	15	701
Cuma (62)	11	626	Kevser (108)	3	726	Şuarâ (26)	227	401
D			Kiyâmet (75)	40	663	Şûrâ (42)	53	534
Duhâ (93)	11	705	Kureyş (106)	4	724	T		
Duhân (44)	59	550	L			Tâhâ (20)	135	343
E			Leyl (92)	21	703	Tahrîm (66)	12	636
En'âm (6)	165	158	Lokmân (31)	34	451	Talâk (65)	12	633
Enbiyâ (21)	112	354	M			Târık (86)	17	690
Enfâl (8)	75	203	Mâûn (107)	7	724	Tebbet (111)	5	729
F			Mâide (5)	120	139	Teğâbun (64)	18	630
Fâtur (35)	45	479	Meâric (70)	44	649	Tekâsür (102)	8	718
Fâtıha (1)	7	35	Meryem (19)	98	334	Tekvîr (81)	29	679
Fecr (89)	30	696	Muhammed (47)	38	563	Tevbe (9)	129	213
Felak (113)	5	732	Mutaffifin (83)	36	683	Tîn (95)	8	708
Fetih (48)	29	568	Mü'min (40)	85	518	Tûr (52)	49	584
Fil (105)	5	722	Mü'minûn (23)	118	373	V		
Furkân (25)	77	393	Mücâdele (58)	22	613	Vâkıa (56)	96	602
Fussilet (41)	54	527	Müddessir (74)	56	660	Y		
G			Mülk (67)	30	639	Yâsin (36)	83	485
Gâsiye (88)	26	694	Mümtehine (60)	13	621	Yûnus (10)	109	230
H			Münâfikun (63)	11	628	Yûsuf (12)	111	258
Hac (22)	78	364	Mürselât (77)	50	669	Z		
Hadid (57)	29	607	Müzemmil (73)	20	658	Zâriyat (51)	60	580
Hâkka (69)	52	646	N			Zilzâl (99)	8	715
Haşr (59)	24	617	Nahl (16)	128	291	Zuhruf (43)	89	541
Hicr (15)	99	283	Nâs (114)	6	734	Zümer (39)	75	509
Hucurât (49)	18	573	Nasr (110)	3	728			

KUR'AN-I HAKÎM MEÂLÎ

Ve'l Kur'an'il-Hakîm...

Hikmet Dolu Kur'an'a andolsun ki!..

(Yâsin, 36/2)

1-FÂTİHA SÛRESİ

Mekke döneminde inmiştir, 7 ayettir. “Açan”, “açılış”, “başlangıç” anlamındadır. Kur’an’ın özünü yansıttığı için “Ummu’l-Kitap” (Kitabın anası/özü) dendiği gibi, “Seb’u’l-Mesânî” (tekrar tekrar okunan veya çift kutuplu anlamı olan 7 ayet) de denir. Mushaf’ta 1, inişte ise 5’inci sûredir.

- 1 Rahmân, Rahîm Allah Adıyla¹
- 2 Her türlü övgü [hamd]² âlemlerin Rabbi³ Allah’a mahsus-tur.
- 3 O, Rahmân’dır⁴, Rahîm’dir⁵.
- 4 Hesap [dîn] gününün sahibidir.
- 5 (Allah’ım!) Yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Sen’den yardım dileriz.
- 6 Sen bizi dosdoğru yola eriştir;
- 7 Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna. Gazaba uğramış ve sapıtmışların yoluna değil.

¹ Basmelenin müstakil bir ayet olup olmadığı tartışılmıştır. Hanefî ve Malikîlere göre, sûreleri birbirinden ayırmak için yazılmıştır. Şaflilere göre ise sûrelerin başlarındaki besmele sûreye dâhildir. Fakat Fâtiha Sûresi’nde ise Fâtiha dâhil edilsin edilmesin 7 ayettir. Besmeleyi dâhil etmeyenler ise, son ayeti ikiye bölerek ayet sayısını yediye çıkarırlar. Biz burada besmeleyi sûreye dâhil bir ayet olarak ele aldık. Tevbe Sûresi hariç diğer sûrelerin başında vardır ancak sûreye ayrı bir ayet olarak dâhil edilmemiştir. Besmele, Neml Sûresi (27/30) ayetinde ayrıca zikredilmektedir.

² **Hamd:** Övgü ve yüceltme ifadesidir. Yaratılmış her varlığın kendine göre bir övgü ve yüceltmesi vardır. Kâinattaki bütün varlıklar bunu fitratları üzere hâl diliyle akıllı varlıklar da bunu kalp diliyle veya kendi lisanlarıyla yaparlar. Hamd ile şükür arasında bir fark vardır. Her hâlükârda hamd edilir, şükür nimetten sonradır.

³ **Âlemlerin Rabbi:** Bütün varlık kategorilerini var eden, onları terbiye eden, yetiştiren ve onlar üzerinde mutlak otoriteye sahip olandır.

⁴ **Rahmân:** Esirgeyen, Seven, merhamet eden

⁵ **Rahîm:** Çok seven, çok bağışlayan, merhamet sahibi, müşfik

2-BAKARA SÛRESİ

İçinde Hz. Musa'nın kavminin kesmekle emrolundukları dişi bir sığırdan bahsedildiği için sûre bu adı almıştır. Bakara, inek, düve gibi dişi sığır anlamındadır. Medine döneminde inmiştir. 286 ayettir. Mushaf'ta 2, inişte 87'nci sûredir.

Rahmân, Rahîm Allah Adıyla

- 1 Elif, Lâm, Mîm¹.
- 2 Bu kitap, kesin gerçeğin tâ kendisidir²; sorumluluk bilincinde olanlar [müttakîn]³ için yol gösteren bir rehberdir.

¹ Kur'an'da bazı sûrelerin başında görülen bu gibi harflere "Hurûf -ı mukatta'a" veya sadece "mukattaât" denilir. Kesik harfler demektir. Belli bir anlamı yoktur. Müfessirler bunlara zamanla farklı yorumlar getirmişlerdir.

² "Lâ reybe fihi": Olacağı veya olması kesin olan işler için söylenen bir ifadedir. Bu anlamda kesin gerçeği ifade etmektedir. Semantik olarak da bu anlam doğrudur. Çünkü Arapçada kesin olmayan veya kesinliğin dışındaki şeyler için genellikle şüphe kelimesi kullanılır. İslam düşüncesinde şüphe'nin dereceleri vardır. Şüphe, şek ve reyb gibi. Şüphe, Arapçada ş-b-h (şebihe) kökünden gelir. Bu kökün anlamı "benzemek" demektir. Arapçada bir şey hakkındaki ihtimal ikiden fazlaysa "şüphe" kelimesi kullanılır. Eğer ihtimal iki ise o zaman "şekk" kelimesi kullanılır. Çünkü şek "bir şeyin ikiye yarılması"dır. Yani iki ihtimali ihtiva eder. Hatta Kur'an'da Allah hakkında tartışmaya girenler için "*Efillahi şekkun*" (Allah hakkında şekkiniz mi var?) (İbrâhim, 14/10) denmektedir. Şüphe yerine şekk kullanılmaktadır. Çünkü Allah hakkında insan şüphe değil, şekk eder. Ya vardır ya yoktur gibi ontolojik anlamda bir ikilemde kalır. Reyb ise, şekk ve şüpheyile birlikte bunların dışında kalan her türlü kuşku, tereddüt, zan, endişe, tezat, çelişki, tutarsızlık vb. ne varsa hepsini içerir. Bunun olumsuz hali olan "Lâ reybe" ise "yakîn" anlamındadır. Bu da kesin gerçeğin ifadesidir. Kur'an bu tanımlamayı kendisi için de yapar (Hâkka, 69/38-52). Bu sebeple burada Kur'an için "Kesin gerçeğin tâ kendisidir" diye tercüme ettik. Geniş bilgi için bkz. "*Kur'an'ı Anlamak*" isimli kitabımızın ilgili bölümü.

³ Takva kelimesi Arapçada "vikâye" kökünden gelir. Kelime olarak, "sakınma, korunma" demektir. Takva sıfatını üzerinde taşıyanlara "muttaki" denir. Genellikle "Allah'tan korkanlar" diye tercüme etmişlerdir ama bu anlam semantik analizlere pek uymaz. Çünkü sakınan kişi bir gaye için sakınıyordu. Bu gaye kişiyi böyle bir fiile yöneltmiştir. Kişinin bu fiili onda bir sorumluluk bilinci oluşturur. Dolayısıyla bu kelimeyi Kur'an'da Allah'a izafe edildiğinde "Allah'a karşı sorumluluk bilinci", veya sadece "sorumluluk bilinci" olarak tercüme etmek daha yerinde ve semantik analize daha uygun olur. Şurası unutulmamalıdır ki, insan Allah bilincine tam olarak

- 3 Onlar, duyularla algılanamayan gerçeğe [ğayb]⁴ inanırlar ve namazlarını gereği gibi kılarlar ve kendilerine verdiği-miz rızıktan da (Allah yoluna harcamak için) ayırırlar [in-fâk].
- 4 Onlar sana indirilene de ve senden önce indirilenlere de inanırlar.⁵ Onlar ahiret hakkında da kesin bir iman sahibidirler [yûkinûn].
- 5 İşte onlar Rablerinin gösterdiği doğru yol üzerindeki olanlardır ve işte onlar mutluluğa erenlerin tâ kendileridir [muflihûn]⁶.
- 6 Şu bir gerçek ki, inkâra şartlanmış olanları uyarsan da uyarımasan da fark etmez, onlar inanmazlar.
- 7 Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir⁷. Gözlerinin üzerinde de bir perde vardır. Çok büyük bir azap onlar içindir.
- 8 İnsanlardan öyleleri vardır ki inanmadıkları hâlde “Allah’ı ve ahiret gününe inandık” derler.
- 9 Böylece Allah’ı ve inananları kandırmaya çalışırlar. Hâl-buki yalnızca kendilerini kandırmaktadırlar ama farkında değildirler.
- 10 Kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını

vâkıf olmadığı zaman, ahlaki anlamda doğru ve yanlış arasında gerçek bir ayırım yapamaz. Nitekim kişinin kendini koruması için Allah bilincine ve ona karşı sorumluluk bilincine sahip olması gerekir. Takva kavramının “Allah’a karşı sorumluluk bilinci” şeklinde çevirisinde bu kelimenin “*Meâl-Tefsir*”inde semantik anlamını yakalamış olan M. Esed’le hemfikiriz.

⁴ Gayb: “Görünmeyen, gözden ırak olan, görülemeyen, bilinmeyen, algılanamayan” demektir. Bu anlamda “şehadet”in zıddıdır. Daha genel bir anlamda gayb, “duyu ve akıl idrakından uzak olan” demektir. Gayb, mutlak ve mukayyed olmak üzere iki türdür. Mutlak gayb, Cenab-ı Hakk’ın zatı gibi idrak üstü konuları içerir. Mukayyed gayb ise “zaman ve mekânla kayıtlı olan gayb” demektir. Mesela, “Ali burada mı?” sorusunun cevabı eğer “Burada değil”se, mekândan gayb denir.

⁵ İnanırlar diye tercüme ettiğimiz “yu’minûn” kelimesi Arapçada “e-m-n” kökünden gelir. Bu kök “iman” dediğimiz kelimenin de köküdür. Bu hem inanmak hem de güven içinde olmak demektir. Güven içinde olan çevreye de güven verir. Türcüye “inanmak” olarak çevirdik.

⁶ Muflihûn: Felah bulanlar, sıkıntıları atanlar, kurtuluşa erenlerdir. Mutluluğa eren kişide bunların hepsi de vardır.

⁷ Kişi, batıl inançlara sarılıp hakikate kulak vermezse zamanla kavrama yeteneğini kaybeder ve kalbi mühürlenme kıvamına gelir. Bunun sonucu Allah da onu mühürler (Ragıp). Dolayısıyla bu bir sünnettullahtır. Kişinin kendi hür iradesiyle tercih ettiği inançların ve işlediği eylemlerin bir sonucudur.

artırır.⁸ Yalan söylemekte oluşlarından dolayı da onlar için acı veren bir azap vardır.

- 11 Onlara “Yeryüzünde bozgunculuk [fesat] yapmayın denildiğinde, onlar “Biz sadece ıslah edicileriz” derler
- 12 Biliniz ki gerçek bozguncular onlardır ama farkında değildirler.
- 13 Onlara “İnsanların inandığı gibi siz de inanın” denildiğinde onlar, “Beyinsizlerin [sufehâ]⁹ inandığı gibi biz de mi inanalım?” derler. Hâlbuki asıl beyinsiz onlardır ama farkında bile değildirler.
- 14 Onlar inananlarla karşılaştıklarında “Biz de inandık” derler. Ancak şeytanlarıyla¹⁰ baş başa kaldıklarında ise “Biz aslında sizinleyiz, inananlarla sadece alay ediyoruz” derler.
- 15 Allah da (yeri gelince) onlarla alay eder. Onlara süre tanır, onlar da kendi isyanları içinde bocalayıp dururlar.
- 16 Onlar hidâyet yerine sapıklığı satın aldılar. Onlar bu ticaretleriyle ne kazanç elde edebildiler ne de doğru yolu bulanlardan oldular.
- 17 Onların durumu; tıpkı bir ateş yakıp da ateş etrafını aydınlatığında Allah’ın ışıklarını giderdiği/ateşini söndürdüğü ve onların artık hiçbir şey göremeyecekleri zifiri karanlıklar [zulûmât] içine terk ettiği kimselerin durumu gibidir.
- 18 Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık geri dönezler.
- 19 Veyahut onların durumu, tıpkı zifiri karanlıklar içinde gök gürlemesi ve şimşekler eşliğinde gökten boşanan sağanak bir yağmura tutulmuş, yıldırımların yol açtığı ölüm korkusuyla da parmaklarını kulaklarına tıkayan kimselerin du-

⁸ Onların kalplerinde hastalığın artması, yeryüzünde fitne fesat çıkararak insanları yoldan çıkarmaya çalışmalarıdır. Allah durduk yerde kimsenin kalbindeki hastalığı artırmaz. Bu hastalık bildiğimiz fizyolojik bir hastalık değil, manevi bir rahatsızlık, akıl ve idrak bulanıklığı ve psikolojik bir hâldir.

⁹ Sufehâ: “Beyinsiz, dar kafalı, ahmak, kafası basmayan, budala, akılsız” gibi anlamlara gelir. Hakaret için kullanılır.

¹⁰ Şeyâtin: Şeytan kelimesinin çoğuludur. “Şetane” fiilinden gelir. Bu fiilin anlamı “iyi ve güzel şeylerden uzak olmak” demektir. Burada, kendileri gibi olanlarla veya kötülükte ısrar eden diğerleriyle yani münafık dostlarıyla baş başa kaldıklarında anlamındadır.

rumu gibidir. Allah inkâr edenleri¹¹ çepeçevre kuşatmıştır [Muhît].

- 20 Çakan şimşekler neredeyse gözlerini alır; ışık saçtığında, aydınlığında yürürler, karanlık bastığında da kalakalırlar. Allah dileseydi onların işitmelerini ve görmelerini giderirdi. Gerçekten Allah her şeye gücü yetendir [Kadîr].
- 21 Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz ki, belki sorumluluk bilincine varırsınız.
- 22 O, sizin için yeryüzünü döşek, gökyüzünü binâ eden, gökten su indiren ve onunla çeşit çeşit ürünlerden size bir rızık çıkarandır. Öyleyse bilip durduğunuz hâlde ona eşler [endâd] koşmayınız.
- 23 Kulumuza indirdiklerimiz hususunda reybd¹² iseniz, hemen onun benzeri bir sûre getiriniz. Eğer sözünüze sadıksanız Allah'ın dışındaki kendi şahitlerinizi de çağırınız.
- 24 Şayet yapamıyorsanız -ki asla yapamayacaksınız- o hâlde inkârcılar için hazırlanan, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının [f'ettekû]¹³.
- 25 İnananlar ve iyi ve yararlı işler [sâlihât] yapanlara kendileri için altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele. Her ne zaman onlara oranın ürünlerinden bir rızık ikram edilse, “Biz daha önce bundan tatmıştık” derler. Onlara benzer ürünler verilmiştir. Orada onlar için tertemiz eşler de vardır. Onlar orada ölümsüzdürler [hâlidûn].
- 26 Şüphesiz Allah bir sivrisineği hatta onun da üstünde

¹¹ Kâfir: Arapçada “kefere” fiilinden gelir. “Örten, örtülü olduğu için göremeyen” demektir. Kur'an her konuda kavramları çok teknik kullanır. Her kavram için ayrı kelime kullandığını görürüz. İnkâr eden (kâfir); hem kâfirler için hem de nankörler için kullanılır. Çünkü kâfir, hakikati göremeyen, nankör de dilimize Farsçadan geçmiş kendisine verilen ekmeği veya yapılan iyiliği görmeyen, göremeyendir.

¹² Reyb, sadece şüphe ile tercüme edilemez. Reyb; şüphe de dâhil olmak üzere şek, zan, tereddüt, endişe, çelişki, tutarsızlık vb. gibi kesinliğin dışında her türlü olumsuzluğu içeren acaba dedirten genel bir kavramdır. Onun için bütün bu anlamları içeren Türkçede bir kelime yoktur. Şüphe ve kuşku gibi kelimelerle karşılamak anlamı daralttığından reyb kelimesini aynen kullanmak zorunda kaldık. Bunun olumsuz olan “lâ reyb” ise sûrenin başında izah ettiğimiz gibi, her türlü şüphe, zan, tereddüt, çelişki vb nin nefyedilmesi demektir ki, bu da kesin gerçeği ifade eder.

¹³ “Yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşin bilincinde olunuz” diye de tercüme edilebilir.

olanları bile¹⁴ örnek göstermekten çekinmez. İnananlar hemen onun Rablerinden gelen bir hakikat olduğunu bilirler. İnkâr edenler ise “Allah bu örnek ne demek istiyor?” derler. (Hâlbuki) Allah bu yolla birçoğunu saptırır birçoğunu da doğru yola iletir. Ancak O, günahta ısrar edenlerden/yoldan çıkmış olanlardan [fâsıkın] başkasını saptırmaz.¹⁵

- 27 Onlar ki, Allah’la ahitleştikten sonra O’nunla yaptıkları bağı çözerler, Allah’ın birleştirilmesini emrettiği şeyi koparırlar ve yeryüzünde bozgunculuk [fesât] yaparlar. İşte zarara uğrayanlar [hâsirûn] onlardır.
- 28 Allah’ı nasıl inkâr edersiniz? Hâlbuki sizler cansızdınız [emvâten], O size hayat verdi. Sonra sizleri öldürür ve tekrar diriltir. En sonunda O’na döndürüleceksiniz.¹⁶
- 29 Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için var etti. Ayrıca¹⁷, iradesini dünya göğüne [semâ] yöneltip onu yedi gök olarak düzenledi. O her şeyi en iyi bilendir [Alîm].
- 30 Hani Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde sorumluluk sahibi bir vekil [halife]¹⁸ tayin etmekteyim”¹⁹ dediğinde on-

¹⁴ Küçüklükte sivrisinekten daha küçük olan varlıklarını kastediyor.

¹⁵ Fısk kelimesi etimolojik olarak “hurmanın kabuğundan çıkmasına” denir. Dinde ise semantik açıdan Allah’ın emrinden çıkan veya doğru yoldan çıkan anlamındadır. Tekrar yola girmezse günahta ısrar ediyor anlamı taşır. Günahta ısrar eden de sapmaya hazır demektir.

¹⁶ İnsan orijin olarak toprak olduğundan cansızdı. Ayrıca Kur’an insanı dünyaya gelmeden önce hayatta değil anlamında cansız telakki eder. Sonra dünyaya geldiğinde o yaşayan ve düşünen bir canlı olur. Tekrar bedeni, ölüp toprak olacak ve tekrar kıyamet günü dirilecektir. Bu ayetin reenkarasyonla bir ilgisi yoktur.

¹⁷ Arapçada yaygın bir kullanım olarak “sonra” anlamına gelen “summe” edatının “ayrıca, dahası da, daha da gibi anlamları da” vardır. Bu ayette “ayrıca,” anlamı tercih edilmiştir.

¹⁸ Halife kelimesi Arapçada “h-l-f” kökünden gelir ve “birinin yerine geçmek, onun yerini almak, arkasından gelmek, temsil etmek, nâib veya vekil olmak” gibi anlamlara gelir (Ragıp, İbn Faris, İbn Manzûr ve diğerleri). Tefsirlerde bu konuda çok yorumlar yapılmıştır. “Yeryüzünde nesilleri kalmamış varlıkların arkasından gelen varlık” diyenler olduğu gibi, “bir-biri ardına gelen nesiller” diye yorumlayanlar da olmuştur. Allah’ın emir ve nehiyelerini yeryüzünde uygulamaya namzet, bilim yapma yeteneğini haiz, evreni ve tabiatı keşfedecek sorumluluk sahibi bir temsilci bir vekil olarak yorumlamak Kur’an’ın bütünlüğü içinde ele alındığında semantik yoruma daha uygun düşmektedir. Nitekim “halifetullah fi’l-ard” (Allah’ın yeryüzündeki halifesi) tabiriyle insan kastedilmiştir. Ayette, “Huve’llezi ce’âlekum halâ’ife fi’l-ard” (Sizi yeryüzünde halifeler yapan O’dur) (Fâtur,

lar da “Orada bozgunculuk yapmakta [fesât] ve kan dökmekte olanı mı tayin ediyorsun? Hâlbuki biz Sen’i hamdinle tesbih ediyor ve Sen’i takdis ediyoruz” dediklerinde Allah da “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” demişti.

- 31 (Bunun üzerine) Âdem’e bütün isimleri²⁰ öğretti. Sonra onları meleklerle sundu ve ardından “Haydi, sözünüzde doğrusanız şunların isimlerinden bana haber verin bakalım” dedi.
- 32 Onlar da “Sen’i tenzih ederiz [Subhaneke], Sen’in bize öğrettiğinden başka bizim bir bilgimiz yoktur. Muhakkak ki Sen Alîm’sin²¹ Hakîm’sin”²² (dediler).
- 33 Allah: “Ey Âdem! Bunlara onların isimlerini bildir” dedi. Âdem de bunlara onların isimlerini bildirince Allah: “Ben

35/39) denmektedir. Bu sebeple biz meâlimizde “sorumluluk sahibi, vekil” anlamını uygun gördük.

- ¹⁹ “Ce’ale halifeten”, “halifeyi tayin etmek” demektir. Bu ayet yaratma ayeti değil, halifeyi belirleme ayetidir. Çünkü insanoğlu yeryüzünde fesat çıkarmakta ve kan dökmektedir. İlahi irade onu bir halife olarak tayin etmek istemektedir, hatta tayin etme aşamasındadır. Melekler de bu makama kendilerinin daha layık oldukları kanısındadırlar. Kur’an Âdem’in insanlığın ilk biyolojik babası olduğu üzerinde hiç durmaz. Beşeriyetin ilk peygamberi olduğu, peygamber silsilesinin ilk ismi olmasından bellidir. Âdem’in halifelîği, onun şahsında bütün bir beşeriyetin halifelîği ve diğer yaratıklara üstün kılınması konusudur. Hemen hemen bütün meâl ve tefsirler, bu ayette ciddi bir tercüme hatası yapmaktadırlar. Ayette geçen “İnni câ’ilun fi’l-ard halifeten” ifadesi maalesef “Ben yeryüzünde halife yaratacağım” şeklinde tercüme edilmektedir. Ayrıca “Melekler de “orada kan dökecek ve fesat çıkaracak birini mi yaratacaksın?” şeklinde çeviriyorlar. Hâlbuki “muzari” fiilin hal sigasıyla/şimdiki zaman kipiyle tercüme edilmesi hem Kur’an semantiği hem de Arapça gramer özelliği bakımından daha uygundur. Çünkü ayette geçen “câ’ilun” ifadesi bir ism-i faildir. Arapçada özellikle Kûfe ekolüne göre, ism-i failler devamlılık arz eder. Burada halife tayin etme olayı devamlıdır. Yani halifelik insanoğluna nesiller boyu bunu devam ettirsin diye verilmiştir. Yukarıda çevirimizin gerekçesi buna dayanmaktadır. Bunu hem Fransızca kaleme aldığımız doktora tezimizde (Paris 1979) hem I. Din Şûrâsı Tebliğlerinde (1-5 Kasım Ankara, 1993) hem de SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. I, S. I, Isparta, 1994; ayrıca bu çalışmayı geniş bir şekilde *Kur’an’ı Anlamak* (1. Baskı, Ötügen Neşr., İstanbul, 2003) isimli kitabımızın, 22, 68 vd. sayfalarında ele aldık. Geniş bilgi için bakılabilir.
- ²⁰ Allah’ın Âdem’e bütün isimleri öğretmesinden; insana konuşma, düşünme, araştırma, öğrenme ve öğretme, icat etme gibi vasıfları verdiği anlıyoruz. Varlıklara isim verme, kavramsal düşünmenin ve bilim yapma kapasitesinin göstergesidir.

²¹ **Alîm**: Çok bilen, her şeyi en iyi bilen

²² **Hakîm**: Hikmetle muttasıf olan, hikmet sahibi, yüce bilge

göklerde ve yerde sizin algılayamadıklarınızı [ğayb] bilirim, sizin açıkladıklarınızı ve içinde gizlemekte olduğunuz şeyleri de bilirim” dedi.

- 34 Hani o zaman meleklere: “Âdem’e secde edin²³ edin” demiştik de İblis²⁴ hariç hepsi secde etmişlerdi. O ise çekindi, kibirlendi ve inkâr edenlerden²⁵ oldu.

²³ “Âdem’e secde edin” ibaresi “Âdem için secde edin” şeklinde de tercüme edilebilir. O zaman “Âdem’den dolayı Allah’a secde edin” anlamı çıkar. Çünkü Kur’an’da secdenin iki anlamı vardır. Biri ibadet anlamında olup dindeki bildiğimiz secdedir. Diğeri ise, “itaat etmek, emrine amade olmak, üstünlüğünü kabul etmek” anlamındadır. Yani biri ibadet anlamında secdedir, diğeri de ta’zim etme, yüceltme anlamında secdedir. Kur’an bu iki anlamı da kullanır. Âdem’e yapılan secde bu ikinci anlamdadır. Bazı müfessirler, burada birinci anlamı kabul ederler. İslam’da Allah’tan başkasına secdenin şirk olduğunu bildikleri için burada asıl secde Allah’adır, Âdem ise kıbledir yorumunu yaparlar. Burada her iki tercüme de ayet metnine uygun gözükmektedir. Meleklere ve İblis’e secde emri doğrudan ibadet anlamında bir secde olsaydı, o zaman Âdem’le ilgili bu secdeler, secde ayetleri içinde değerlendirilirdi. Onun için Âdem’i yüceltme, ona itaat etme anlamında bir secde olduğu düşüncesi ağır basmaktadır. Zaten Âdem’in şahsında bütün insanlığın “halife” oluşu, meleklere gıpta edişi ve İblis’in de haset edişi bu görüşü doğrular. Öte yandan, Kur’an’a göre meleklere itaat etme anlamında insana/insan türüne iki defa secde ettikleri gibi; birincisi insana/insan türüne “Allah’ın ruhundan üfürmesi” metaforiyle verilen akıl ve idrak yeteneğinden sonra, ikincisi de “Âdem’e/insana isimler öğretilince” secde etmişlerdir. Buradan anlaşılır; bütün bu varlıkların, Allah’ın akıl ve bilimle donattığı insanın önünde secdeye/saygıya durmalarıdır. İnsanın emrine ve onun hizmetine verilmiş olmalarıdır. İblis her iki emirde de secde etmemiştir. Kur’an’da ibadet anlamında Allah’a yapılan secdelerin 7’si “tekvinî”, 7’si de “teklifi” anlamda olup cem’an 14 ayette geçer. Secdenin böyle iki anlamda olması, namaz ibadetinde de her rekatte iki defa secde edilmesinin sebebidir kanaatindeyim. (Geniş bilgi için bkz. *Kur’an’ı Anlamak* isimli kitabımızın ilgili kısmı).

²⁴ Şeytanın atası olarak veya şeytanı temsil olarak belirtilir. Ancak Ragıp, “Belânın şiddeti karşısında ümidini kaybeden, ümitsiz olan veya umudunu kaybeden” olarak tanımlar. Kur’an’da Allah’la ilişkisinde İblis, Âdem veya insanoğluyula ilişkisinde ise şeytan olarak anılır.

²⁵ “Nankörlerden oldu” şeklinde de çevrilebilir. İblis’in kâfir olması, çekindiği veya kibirlendiği için değildir. Yoksa her çekinen veya kibirlenen kâfir olur anlamı taşır. Onun kâfir oluşu Allah’a zulm isnat etmesinden dolayıdır. Yani Allah’a adaletli olmamakla ithamda bulunmasıdır. Zira o, “Ben ondan hayırlıyım. Onu topraktan beni ateşten yarattın” ((A’râf, 7/12), aslında onun bana secde etmesi gerekiyor anlamında Allah’a cevri ve zulm ithamında bulunmasındandır. Ünlü müfessir Karaffi’nin tespiti bu anlamda Kur’an semantiğine daha uygundur.

- 35 (Sonra) Biz: “Ey Âdem! Sen ve eşin bahçeye [cennet]²⁶ yerleşin, orada dilediğiniz her şeyden serbestçe yiyecek şu ağaca yaklaşmayın yoksa zalimlerden²⁷ olursunuz” dedik.
- 36 Ama şeytan o ikisinin ayağını oradan kaydırды ve içinde buldukları durumdan çıkarttı.²⁸ Biz de “Birbirinize düşman olarak oradan inin.²⁹ Sizin için yeryüzünde belli bir süreye kadar barınma ve geçinme imkânı var” dedik.
- 37 Bunun üzerine Âdem, Rabbinden bazı kelimeler öğrendi ve O’na tevbe etti. Şüphesiz O, Tevvâb³⁰’dır, Rahîm³¹’dir.
- 38 Biz, “Hepiniz oradan ininiz! Ne zaman ki Ben’den size bir yol gösterici³² geldiğinde rehberime uyanlar için hiçbir korku yoktur ve onlar asla üzülmezler” dedik.
- 39 Ama inkâr edenler ve ayetlerimizi yalanlayanlar ise ateş ehli olup orada sürekli³³ kalırlar.
- 40 Ey İsrailoğulları³⁴! Size lütfettiğim nimetlerimi hatırla-

²⁶ Cennet Kur’an’da 147 defa geçer. Bunların 117’si ölümden sonra erdemli ve salih kulların ahiretteki gireceği yerdir. 30’u ise yeryüzünde bir bahçe anlamındadır. Âdem’in cenneti de yeryüzünde bir bahçedir. Ölümden sonra gidilecek cennetten mahiyet ve nitelik itibarıyla farklıdır: Kur’an’a göre ölümden sonra gidilecek cennette, yükümlülük yoktur, yasak yoktur, şeytan oraya giremez, aldatma, isyan ve vesvese söz konusu değildir. Giren oradan çıkmaz, orası ölümsüzlük yeridir, ölümsüzlük aranmaz vb. Âdem’in cennetinde ise, yükümlülük, yani yasak var, şeytan orada kol geziyor, vesvese veriyor, yasak ağaçtan yediyor, itaatsizlik var. Âdem, cennetinde ölümsüzlük arıyor vb. Dolayısıyla bu cennetin Âdem’in yeryüzünde vahiy aldığı, ilahi tecellilere erdiği bir mekân, bir bahçe olarak düşünmek gerekir. (Geniş bilgi için, “Kur’an’ı Anlamak” isimli kitabımızın 77-80. sayfalarına bakılabilir.)

²⁷ Zalim kelimesi, karanlık anlamında olan “zulm” kökünden gelir. “Karanlıkta kalan” demektir. Yaptıklarından dolayı ışıktan nasibi olmayan, kendine yazık eden, başkalarına eziyet ederek, onlara gün yüzü göstermeyen anlamındadır. Zulm oradan gelir. Adaletin zıttıdır.

²⁸ Onları yanılttı, ayarttı, içinde buldukları konumu yitirmelerine veya nimetlerden mahrum kalmalarına sebep oldu anlamındadır.

²⁹ Hubut “düşme, inme” anlamındadır. Yüksek bir yerden daha alçak bir konuma geçişi ifade eder. Burada semantik olarak gözden düşmek, değerini veya önceki konumunu yitirmek, Hak katındaki itibarını kaybetmek anlamındadır. Çünkü Hz. Peygamber bir duasında: “Allahumme ğabten lâ hebten” (Ya Rab! Düşüşü olmayan bir ikbale eriştir) diye dua etmiştir.

³⁰ **Tevvâb:** Tevbeleri kabul eden

³¹ **Rahîm:** Çok seven, çok bağışlayan, merhamet sahibi

³² Yol gösterici yani rehber olarak vahiy/Kur’an kastediliyor.

³³ “Hâlidûn” kelimesi h-l-d kökünden gelir; “sürekli olmak, ölümsüz olmak, ebedi olmak” demektir.

³⁴ “İsrâil” in kelime anlamı “Rab’la güreşen ve onu yenen” demektir. Hz. Yakub’a Rab Yahova tarafından verilen isimdir. Bkz. Tevrat, Tekvin, (32/28).

yın³⁵, Bana verdiğiniz sözü tutun ki Ben de size verdiğim sözü tutayım ve yalnızca Ben'den çekinin [fe'rhebûn].

- 41 Sizinle beraber bulunanı tasdik edici³⁶ olarak indirdiğim vahye inanın; onu inkâr edenlerin öncüsü siz olmayın, ayetlerimi az bir değer uğruna satmayın. Sadece Bana karşı sorumluluk bilincinde olun.
- 42 Hakkı batıl ile örtmeyiniz³⁷, bilip durduğunuz hâlde gerçeği gizlemeyiniz.
- 43 Namazı dosdoğru kılınız ve zekâtı veriniz, rükû edenlerle beraber siz de rükû ediniz.
- 44 Kitabı okuyup durduğunuz hâlde kendi nefsinizi unutup, insanlara erdemli olmayı [birr]³⁸ mı öğütlüyorsunuz³⁹ [te'murûn]? Aklınızı kullanmıyor musunuz?
- 45 Sabır/göğüs gererek ve namazla (Allah'tan) yardım isteyiniz. Ancak bu, bütün benliğiyle Allah'a bağlı olanlardan [hâşi'in]⁴⁰ başkasına çok ağır gelir.
- 46 Onlar Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini⁴¹ bilirler [yezunnûn].⁴²

Onun için Hz. Yakub'a İsrâil ve kavmine de İsrailoğulları denir.

³⁵ Zikr kelimesi “anmak, hatırlamak, derinliğine düşünmek ve hikmetli bilgi” demektir.

³⁶ Yeni indirilen vahy, eski indirilen vahyi tasdik eder anlamındadır. Yoksa Tevrat'ın tahrif edilmiş vahy olmayan kısımlarını Kur'an tasdik etmez.

³⁷ Gerçeği yalan ve yanlışlarla gizlemek, örtmek, saklamak demektir.

³⁸ Birr, iyilik ve güzellik içeren bütün vasıfları ihtiva eder. Erdemli olan kişi gerçekte bu vasıflarla donanmış kişidir.

³⁹ Bir başkasına iyilik emretmek demek, ona bunları öğütlemek, yolunu yordamını göstermek demektir. Kötülük için de aynı şey söylenebilir. Meâlimizde “tavsiye etmek, öğüt vermek, telkin etmek, hatta iyiliği kendine iş edinmek ve çevresine de telkin etmek” diye tercüme ettik.

⁴⁰ Huşû' kelimesi, alçakgönüllülük ve tevazu haline işarettir. Cenab-ı Hak'tan yardım isteyen bir kişi, onu tevazu halinde gönülden istemelidir. Dolayısıyla ayetin anlamı burada gönülden Hakk'a bağlı olmayı, Allah karşısında kalbi ürperen olmayı, içtenlikle samimi olarak istemeyi ifade etmektedir. Huşû' hâli aynı zamanda gönül huzurunu da ifade eder.

⁴¹ Rücû, Arapçada “geri dönmek veya geldiği yere dönmek”tir. Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz.

⁴² Zan, bilgi ile vehim arasındadır. Enne, inne gibi edatlarla kullanıldığında zan doğru bilgiye yaklaşır. Aksi takdirde yani zayıf zan, vehme/evhama yakın olur. Kesin (yakîn) bilgi diye tercüme etmedik. Çünkü metafizik alanla ilgili bu dünyada kesin bilgi olmaz. Kesin bilgi ancak o alana dâhil olduğunda olur. Yani öbür dünyada olur. Dolayısıyla Allah'a kavuşup, O'na döndükten sonra olan bilgi kesin/yakîn bilgidir.

- 47 Ey İsrailoğulları! Size lütfettiğim nimetimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı bir hatırlayın.
- 48 Hiç kimsenin bir başkasının cezasını çekmeyeceği, kimse- nin hiçbir şefaatinin kabul edilmeyeceği, hiçbir kimseden hiçbir karşılık [adl] alınmayacağı ve kendilerine yardım da yapılmayacağı bir günden kendinizi koruyunuz.
- 49 Hani oğullarınızı boğazlayarak, kadınlarınızı ve kızlarınızı (kötü amaçları için) sağ bırakarak sizi azapların en kötüsüne uğratan Firavun hanedanının elinden sizi kurtarmıştık. Bu sizin için Rabbinizden çok büyük bir imtihan [belâ] idi.⁴³
- 50 Hani sizin için denizi yarmış, sizi kurtarmış ve Firavun halkını da gözlerinizin önünde suda boğmuştuk.
- 51 Hani Musa ile kırk gece için sözleşmiştik, sonra siz onun ardından/yokluğunda buzağıyı ilah/tanrı edinerek zalimlerden olmuştunuz.
- 52 Dahası, bütün bunlardan sonra, belki şükredenlerden olursunuz diyerek sizi affetmiştik.
- 53 Hani Biz Musa'ya doğru yolu bulmanız için Kitabı ve furkânı⁴⁴ vermiştik.
- 54 Hani, Musa kavmine: “Ey kavmim! Buzağıyı ilah edinmekle kendinize zulmettiniz. Sizi örneksiz yarataca [Bâri] tevbe ediniz ve nefislerinizi öldürünüz.⁴⁵ Sizi örneksiz yaratmanın katında bu, sizin için daha hayırlıdır. O sizin tevbenizi kabul eder. Çünkü O, Tevvâb'dır, Rahîm'dir” demişti.
- 55 Hani sizler: “Ey Musa! Biz Allah'ı dünya gözüyle açık seçik görmedikçe sana inanmayacağız” demiştiniz ve çevrenize bakınıp dururken o anda birdenbire size yıldırım çarpmıştı.
- 56 Daha sonra belki şükredersiniz diye sizi ölümünüzden sonra tekrar hayata kavuşturduk.⁴⁶

⁴³ Krş. Tâhâ, 20/85, 87, 95.

⁴⁴ Furkân: Hakkı batıldan ayırmak anlamındadır.

⁴⁵ Burada öldürmek tabiri mecâzidir. Nefislerinizi iradenizin kontrolü altına alınız. Egonuzu, nefsi istek ve arzularınızı ıslah ediniz. Nefsi dürtüler ve kötülüklerin esiri olmayın anlamındadır.

⁴⁶ Buradaki ölüm, gerçek anlamda ölüm değildir. Kur'an uyku halini, bayılmayı ölüme benzetir. O hâlde “Bayılıp kendinizden geçtikten sonra sizi tekrar kendinize getirmişti” diye de tercüme edilebilir. Ayrıca bu ayet sosyal manada ölüme işaret ediyor denebilir. O halde ayet İsrailoğullarının tarih sahnesinden belli bir süre çekilişlerini hatırlatıyor diye de anlaşılabilir.

- 57 Üzerinize bulutla gölge yaptık ve size kudret helvası [menn] ve bıldırcın [selvâ]⁴⁷ indirdik. “Size rızık olarak verdiğimiz temiz ve güzel [tayyib] şeylerden yiyin” dedik. Onlar bize değil asıl kendilerine zulmediyorlardı.
- 58 Hani onlara: “Şu beldeye giriniz, dilediğiniz kadar bol bol yiyiniz. Kapısından secde ederek geçiniz ve ‘günah yükünü sırtımızdan indir [hıtta]’ deyiniz ki, Biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. Biz elbette iyi ve güzel davrananlara [muhsin] fazlasıyla karşılık vereceğiz” demiştik.⁴⁸
- 59 Derken, o zulmetmekte olanlar kendilerine tembih edilen sözü bir başka sözle değiştirdiler. Bunun üzerine Biz de yoldan çıkmış [yefsukûn] olmalarından dolayı, zulmetmekte olanlar üzerine, gökten bir belâ [ricz] indirdik⁴⁹.
- 60 Bir zamanlar Musa kavmi için su aramıştı. Biz de “Asanla kayaya vur” demiştik. Bunun üzerine oradan on iki pınar fıskırmıştı ki her bir halk [unâs] nereden içeceğini bilsin. Allah’ın rızıkından yiyiniz, içiniz. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak sakın kargaşa çıkarmayın [lâ ta’sev].
- 61 Hani Musa’ya: “Ey Musa! Biz tek bir yemeğe katlanamayaçağız. O hâlde Rabbine yalvar da bize yerden biten sebze, salatalık, sarımsak, mercimek ve soğan (gibi yiyecekler) bitirsin,” demiştiniz. Musa da: “Daha hayırlı/iyi olanı daha aşağı olanla mı değiştirmek istiyorsunuz? Öyleyse bir şehre [mısran]⁵⁰ inin ve muhakkak orada istediğiniz her şey vardır” demişti. Onlar böylece horlanmaya ve yoksulluğa maruz bırakıldılar [duribe] ve Allah’ın gazabına

⁴⁷ Menn, İbrani dilinde “man” ekmek anlamına gelir. Zahmetsiz elde edilen veya ikrâm edilen ekmeğe denir. Nitekim Hz. Peygamber: “Mantar menn’ dendir” (Buharî Tefsir, 2/4, 7/2) demiştir. Ayrıca, menn’in Sina Çölü’nün tepelerinde yetişen maki türü bir bitkinin reçinesi olduğu da söylenir. Yılın belli mevsiminde yapraklarının altında tatlımsı bir madde birikir. O bölgede yaşayanlar onu yerler. Tohumlarının öğütülmesiyle unundan haşlanarak tatlımsı bir ekmek de yapılır. “Selvâ” ise eti yağlı ve lezzetli olan bir kuş türüdür adına bıldırcın denir. Yağlı katıklar için söylenir. “Menn ve selva” birlikte kullanıldığında Arapçada bir deyim olarak “ekmek ve katık” anlamındadır. Ayette kastedilen anlam, “size ekmek ve katık ikram ettik” demektir.

⁴⁸ Krş. A’râf, 7/161

⁴⁹ Krş. A’râf, 7/162

⁵⁰ Mısır, geldikleri yer olan Mısır değil, herhangi bir şehir anlamında olan mısrdır. Çünkü “mısır” kelimesi şehir demektir. Bunlar yüksek bir zeminden gidiyorlar ki, “inin” sözüyle daha düz yerlerde kurulan bir şehir kasdedilmektedir. Onların istedikleri ancak bir yerleşim yerinde bulunabilir.

uğradılar. Zira onlar; Allah'ın ayetlerini yalanlayıp duruyorlar, haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Böylece, isyana daldıkları ve fazlasıyla haddi aştıklarından dolayı hak ettiler.

- 62 Muhakkak ki, iman etmekte olanlar, Yahudi inancını sürdürenler, Hıristiyanlar ve Sabîlerden Allah'a ve ahiret gününe inanan iyi ve yararlı işler [sâlih] yapan kimselere (gelince), onların mükâfatı Rableri katındadır. Onlara korku yoktur ve asla üzülmeyeceklerdir.
- 63 Hani sizden kesin söz/teminat [mîsâk] almış ve Tur-ı (Sina'yı) üzerinize kaldırmış⁵¹ ve "Size verdiğimiz şeye sım-sıkı sarılın, içinde olanları hatırlayın. Ola ki sorumluluk bilincine varırsınız" (demiştik).
- 64 Sonra yine (sözünüzden) döndünüz. Eğer Allah'ın fazileti ve rahmeti üzerinize olmasaydı elbette zarara uğrayanlardan olurdunuz [hâsîrîn].
- 65 İçinizden cumartesi yasağını çiğnemiş olanları elbette biliyorsunuz. İşte onlara "Aşağılık birer maymun olunuz!"⁵² dedik.
- 66 Bunu, hem kendi kuşakları ve hem de gelecek nesiller için ibret verici bir örnek ve sorumluluk bilincinde olanlar için de bir öğüt yaptık.
- 67 Hani Musa kavmine, "Allah size bir inek boğazlamanızı emrediyor dediğinde onlar: "Sen bizimle alay mı ediyorsun?" dediler. Musa da: "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" dedi.
- 68 Onlar dediler ki: "(Mâdem öyle) Rabbine bizim için dua et, bunun ne olduğunu bize açıklasın." Musa da: "(Rabbim) diyor ki, o ne yaşlı ne körpe, ikisinin arasında orta yaşta bir inektir. Haydi, size emredileni yapınız" dedi.
- 69 Onlar: "Bizim için Rabbine dua et de renginin nasıl olduğunu bize açıklasın" dediler. Musa: "Bakanların içini ferahlatan parlak tonda, sarı bir inektir" diye cevap verdi.
- 70 Onlar: "Rabbine (tekrar) dua et de onun mâhiyetini bize

⁵¹ Dağın üzerlerine kaldırılması bir deyimdir. Dağın şahit tutulması demektir. Bu konu Kitab-ı Mukaddes'te, Ahd-i Atik/Tebrat'ta da geçer. Bkz., (Çıkış, Bab: 19/16-20).

⁵² Maymunlar taklitçidir. Taklitte, akıl, irade, sorgulama, neden ve niçin yoktur. Aklını kullanmayanlar da zaten günün birinde rezil olmaya mahkumdur. Burada anlatılmak istenen ahlakî durumdur. Krş. A'râf, 7/163, 165-166.

daha açık bildirsin. Çünkü bize göre bütün sığırlar birbirine benzer. İnşallah biz de doğruyu buluruz” dediler.

- 71 Musa: “Allah, toprağı ve ekini sulamak için çifte koşulmamış, gösterişli, üzerinde alacası olmayan bir inek olmalı diyor” dedi. Onlar da: “İşte şimdi gerçeğı bildirdin” dediler. Sonunda uygun ineğı bulup boğazladılar. Az kalsın yapmayacaklardı.⁵³
- 72 Hani siz birini öldürmüştünüz de bu konuda suçu birbirinizin üzerine atmıştınız. Hâlbuki Allah sizin gizlediğiniz her şeyi açığı çıkarıcıdır.
- 73 Bunun üzerine: “Bu yöntemi, bazı hâllerde (fâili meçhul cinayetlerde) uygulayın”⁵⁴ dedik. Böylece Allah ölüye hayat verir⁵⁵ ve size ayetlerini gösterir. Ola ki aklınızı kullanırsınız.

⁵³ İbn Abbâs, “Başlangıçta seçtikleri bir ineğı kesselerdi sorun yoktu. Birtakım sorularla onu daha karmaşık hâle getirdiler. Allah da işlerini zorlaştırdı.” kanaatindedir. Keza Zamahşerî de dini hukukun başlangıçta sade olduğunu, daha sonra ilave detaylarla sert ve katı yasalar oluşturulduğunu düşünür. *Menar Tefsiri*'nde de aynı izahlar yer alır. İlk müslümanlarda din çok sade idi. Zamanla, çeşitli içtihatlar ve teferruatlar dine sokuldu. Din toplum için ağır gelmeye başladı. Bu ayetten çıkaracağımız sonuç, dini yasalardaki sadeliğı korumak, lüzumsuz teferruattan kaçınmak ve dini yaşamı olmaktan uzaklaştırmamak gerektiğidir.

⁵⁴ D-r-b kökünden gelen darb kelimesi (ayette yadribû) her zaman “dövmek”, “vurmak” anlamında değildir. Aldığı harf-i cer ve/veya mef'ûlüne göre farklı anlamlara gelir: *darabe bi*= vurmak; *darabe fi*= seyahata çıkmak, dolaşmak; *darabe ala*= uygulamak; *darabe meselen*= örnek vermeye kalkmak vs... Ayyete ise pek çok meâl ve tefsir, kurban etinden bir parçanın ölüye vurulmasıyla dirildiğini söyler. Bu tercüme Kur'an semantiğine uymaz. Öldürülen kişi için “nefs” kelimesi kullanılmıştır ve dışıdır. “ha” zamiri gelmesi gerekirken “hu” zamiri gelmiştir. Gerçi Kur'an'da 3. şahıs zamirleri sıkıntılıdır. Kur'an'ın indiğı dönemde toplumda farklı kullanımlar vardı. Gramer okulları zaten Hicret'ten iki asır sonra oluşturuldu. İsrailoğullarında faili meçhul cinayetlerde faili bulmak için bir yöntem/kural vardı. Katili ortaya çıkarmak için, önce bir sığır kesilir, şüpheli kişiler üzerine ellerini yıkamak suretiyle katili bilmediğine dair yemin ettirme yöntemi kullanılırdı. (Tevrat, Tesniye, 21/1-9). Katili bulmak için yapılan bu yöntemde şüphelinin telaşı, psikolojik davranışı, heyecanı vb. kendini ele verdirirdi. İslam hukukunda da “kasâme” adı verilen yöntemle işaret vardır. (Bkz. A. Şener, C. Sofuoğlu ve M. Yıldırım'ın meâli) Ayyete “Bu yöntemi uygularsanız bazı cinayetlerin faillerini bulabilirsiniz” iması vardır.

⁵⁵ Cinayetin engellenmesi veya hayatın korunması anlamına gelen güzel bir sembolik ifadedir. Böylece ferdi intikam olayları, kesin delile dayanmayan yanlış hukuki kararların önlenmesine işaret etmektedir. Burada ayrıca faili meçhul bir cinayetin failinin bulunmasıyla adeta ölü dirilmiş gibi olur yani vicdanlar rahatlar.

- 74 Bundan sonra yine kalpleriniz taş gibi katılaştı, hatta daha da katı oldu. Kaldı ki nice kayalar/taşlar vardır ki içinden ırmaklar fışkırır, öylesi de vardır ki, yarılır içinden su çıkar. Yine öyleleri vardır ki, Allah'ın haşmetinden dolayı aşığıya yuvarlanır. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.
- 75 Şimdi (Ey Müslümanlar!) onların size inanmalarını çok mu arzuluyorsunuz?⁵⁶ Oysa onlardan bir grup [ferîk] vardır ki, Allah'ın sözünü işitir, ne demek istediğini akledip anladıktan sonra da bile bile tahrif ederler.
- 76 İman edenlerle karşılaştıklarında “İnandık” derler, birbirleriyle başbaşa kaldıklarında, “Allah'ın size açtığı şeyleri, Rabbinizin katında sizin aleyhinize bir delil olarak kullanınlar diye mi onlara söylüyorsunuz? Siz hiç aklınızı kullanmıyor musunuz?” derler.
- 77 Onlar, Allah'ın, onların gizlemekte olduklarını da açığa vurduklarını da çok iyi bildiğini bilmiyorlar mı?
- 78 Onlardan bir kısmı ümmîdir, Kitabı/Tevrat'ı bilmezler. Bildikleri sadece birtakım kuruntulardır [emâniyye].⁵⁷ Onlar sadece zannediyorlar.
- 79 Kitabı kendi elleriyle (tahrif ederek) yazanların sonra da onu az bir değer karşılığı satmak için “Bu Allah katındandır” diyenlerin vay hâline! Elleriyle kaydettikleri şeylerden dolayı vay onların hâline! Kazandıklarından ötürü de vay onların hâline!
- 80 Onlar (ayrıca), “Sayılı birkaç gün dışında bize ateş değmeyecektir”⁵⁸ derler. De ki: “Allah'tan bu konuda (size özel) bir söz mü aldınız? Kaldı ki Allah verdiği sözden dönmez. Yoksa Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?
- 81 Bilakis, kazancı kötülük olanlar ve suçları kendilerini çepeçevre kuşatmış bulunanlar, işte onlar ateş ehlidirler [aş-hâb]. Orada ebedi kalıcıdırlar.
- 82 İman edip, iyi ve yararlı [sâlih] ameller yapanlar ise işte

⁵⁶ Bu katı kalplilerin torunları olan bu Yahudilerin inanmalarını mı istiyorsunuz? demektir.

⁵⁷ Kulaktan dolma ve uydurma rivayetlere de denir.

⁵⁸ Yahudilerin yaygın bir inancına göre; ne kadar günahkâr olurlarsa olsunlar, kendileri “seçilmiş toplum” olduklarından ahirette cezaları çok az olup, kaldırılacaktır. Bir sonraki ayette Kur'an onların bu inancını reddediyor. Cehennemde ebedi kalacaklarını söylüyor.

onlar cennet ehlidirler. Orada ebedi kalıcıdırılar.

- 83 Hani İsrailoğullarından, “Allah’tan başkasına tapmayın; anaya, babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilik edin; insanlara iyi ve güzel sözler söyleyin; namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin” diye kesin söz almıştık. Sonra sizden pek azınız hariç sözünüzden döndünüz. Siz dönecek bir toplumsunuz [mu’ridûn].
- 84 Yine sizden, birbirinizin kanını dökmeyeceğinize⁵⁹ ve birbirinizi yurtlarınızdan çıkartmayacağınıza dair kesin söz almıştık ve siz de ikrar etmişsiniz. Şimdi de buna şahitlik etmektesiniz.
- 85 Bütün bunlardan sonra siz yine de birbirinizi öldürüyorsunuz, birbirinizin aleyhine kötülük ve düşmanlık yapmakta birleşiyorsunuz ve sizden bir kısmınızı yurtlarınızdan sürüp çıkartıyorsunuz. Hâlbuki onları çıkartmanız size yasaklanmıştı [muharrem]. Esir olarak size geldiklerinde de fidyeleşip kurtarıyorsunuz.⁶⁰
- 86 İşte onlar ahirete karşılık dünya hayatını satın alanlardır. Onların azabı hiç hafifletilmez ve onlara yardım da edilmez.
- 87 Musa’ya Kitab’ı/Tevrat’ı verdik ve arkasından onu izleyen birbiri ardınca elçiler gönderdik. Meryem oğlu İsa’ya da apaçık deliller verdik. Onu Kutsal Ruh’la [Rûhu’l-kuds]⁶¹ destekledik. Her ne zaman bir elçi [rasul] size canınızın istemediği/hoşunuza gitmeyen bir şey getirdiğinde, bü-

⁵⁹ Bkz. *Kitab-ı Mukaddes, Tevrat, Çıkış, 20/13* “Öldürmeyeceksin...”

⁶⁰ Elmalı’ya göre, “Onlar düşmana esir olarak size gelirlerse fidyelerini verip kurtarmaya kalkışıyorsunuz veyahut da onlar size esir düşer gelirlerse fidye almaya kalkışıyorsunuz” şeklinde anlamak ayete daha uygun gözüküyor. Tevrat’ta kendi halkından olanların fidyelerini ödemek farz ama onları sürüp çıkarmak ise haramdı. Burada anlatılmak istenen şudur: Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden bunu yapanların cezası dünya hayatında rezil olmaktan başka bir şey değildir. Kıyamet gününde de en şiddetli azaba uğratılır. Allah yapmakta olduğunuz şeylerden gafil değildir.

⁶¹ Ruhu’l-kuds, Cebrail olarak tefsir edilmiştir. Rûh sözcüğü Kur’an’da akil ve idrak anlamında kullanılmıştır. O zaman Kutsal Ruh diye tercüme edilen “Ruhu’l-kuds” ise yüce ve kutsal idrak, yüce anlayış anlamındadır. Bu anlamı Hz. Peygamber’in sevdiği şairlerden olan Hassan bin Sâbit’e, İslam ve Peygamber aleyhine şiir söyleyenleri hicvetmesi için: “Allah seni Ruhu’l-kuds ile desteklesin” (Buharî, İlim, 68, Müslim, Fedâilu’s-Sahâbe, 151, 152) ifadesinde görüyoruz. Burada Allah senin idrak ve iradeni yüceltsin diye anlamak daha doğrudur.

- yüklük taslayarak, kimini yalanlayıp ve kimini de öldürüyordunuz.
- 88 Onlar “Kalplerimiz bilgiyle kaplıdır [ğulf]”⁶² derler. Bilakis Allah, onları inkârları sebebiyle lanetlemiştir. Onlar çok az şeye inanırlar.
- 89 Onlara Allah katından yanlarında bulunanı tasdik edici bir Kitap/Kur’an geldiğinde, daha önce inkâr edenlere karşı yardım isteyip durdukları hâlde, o bildikleri (peygamber) geldiğinde bu sefer onu inkâr ettiler. Allah’ın laneti inkârcıların üzerine olsun!
- 90 Allah’ın lütfuyla kullarından dilediğine (vahiy) indirmesini çekemedikleri için, indirilene inkâr ederek kendilerini/vicdanlarını [enfusehum] satmaları ne kötü bir şey! Bundan dolayı gazap üstüne gazaba uğradılar. İnkâr edenler için alçaltıcı bir azap vardır.
- 91 Onlara, “Allah’ın indirdiğine inanın!” denildiğinde, “Biz sadece bize indirilene inanırız”⁶³ derler ve gerisini inkâr ederler. Hâlbuki Kur’an onlarla beraber olanı tasdik eden bir gerçektir. Onlara, “Mademki inananlardandınız, öyleyse daha önceleri Allah’ın peygamberlerini niçin öldürüyordunuz?” diye sor.
- 92 Andolsun ki Musa size apaçık delillerle gelmişti. Ancak siz onun ardı sıra buzağıyı ilah/tanrı edindiniz. İşte sizler böyle zalimlersiniz.
- 93 Hani sizden kesin söz almış ve Tur’u üzerinize yükseltmiştik. “Size verdiğimiz şeyi kuvvetle alınız ve dinleyiniz.” Dediler ki: “Dinledik ve isyan ettik.” İnkârları sebebiyle onların kalplerine buzağı sevgisi yerleşti⁶⁴ [uşribû]. Onlara de ki: “Eğer inanan kimseler iseniz, inancınız size ne kötü şeyler emrediyor!”
- 94 (Yine) Onlara de ki: “Allah katındaki ahiret yurdu başka kimseye değil de sadece size ait ise ve eğer siz de doğru söyleyenlerden iseniz o hâlde ölümü isteyiniz.”⁶⁵
- 95 Onlar daha önce elleriyle işledikleri kötülüklerden/gü-

⁶² Yani boş sözlere kapalı, başka söze ihtiyacımız yok anlamındadır.

⁶³ Demek ki onlara göre, vahyin kimden geldiği değil, kime geldiği önemli.

⁶⁴ Buzağıya tapma arzusu adeta iliklerine kadar işledi anlamındadır.

⁶⁵ Yani cennete hemen kavuşun. Krş. Cuma, 62/6

nahlardan⁶⁶ dolayı ölümü hiçbir zaman isteyemezler. Allah zalimleri en iyi bilendir [Alîm].

- 96 Sen onları, insanların hayata en düşkününü [ahres], hatta müşriklerden bile daha düşkün olarak görürsün; öyle ki onlardan her biri bin sene yaşamayı arzular. Uzun yaşamaları onları azaptan uzaklaştıracak değildir. Allah ne yaptıklarını hakkıyla görendir [Basîr].
- 97 De ki: “Allah’ın izniyle vahyi (Kur’an’ı), ellerindeki tasdik edici ve inananlara yol gösterici ve müjdecisi olarak, senin kalbine indirdiği için kim Cibril’e⁶⁷ düşmansa;”
- 98 “Kim Allah’a, meleklerine ve elçilerine, Cibril’e ve Mikâl’e⁶⁸ düşmansa, bilsin ki Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır.”
- 99 Andolsun sana apaçık ayetler indirdik. Onları günaha ısrar edenlerden [fâsık] başkası inkâr etmez.
- 100 Her ne zaman onlar bir antlaşma yaptıklarında, onlardan bir grup onu fırlatıp atmadı mı? [nebeze]⁶⁹. Zaten bir çoğu inanmıyor ki..
- 101 Allah katından kendilerine, yanlarında bulunanı tasdik edici bir elçi geldiğinde; kendilerine kitap verilenlerden bir grup, Allah’ın kitabını sanki bilmiyorlarmış gibi, aralarına attılar.
- 102 Onlar, Süleyman’ın hükümrânlığı üzerine/aleyhine şeytan (fikirli insan)ların anlattıkları (uyduruk) şeylere tabi oldular; Süleyman küfre girmede ama şeytan (fikirli adam)lar küfre girdiler. Çünkü onlar insanlara sihri/bü-

⁶⁶ Metinde “bimâ kaddemet eydîhim” olarak geçiyor. “Elleriyle takdim ettiklerinden dolayı” demektir. Yani Tevrat’ı tahrif etmeleri, isyan etmeleri vb. gibi daha önce işledikleri kötülükler ve günahlar kastedildiğinden bu şekilde tercüme ettik.

⁶⁷ Cibril, Cebrail demektir. Sami dil ailesine ait bir kelimedir. “Cebr”, güç, kuvvet; “il” de Rab manasına gelir. Dolayısıyla Allah’ın gücünü temsil eden meleğin adıdır.

⁶⁸ Mikal, Mikail demektir. Bu da Sami dil ailesindedir. “Mi”, olmayan, “kâ”, gibi, “il” de Rab demektir. Kelime anlamı “Rab gibi olmayan”dır. Rabbin evrende verdiği görevleri yapan meleğin adıdır. Tabiat kuvvetlerini yönetmekle görevli melektir. Tabiat olaylarını herkes Rab’dan bilir fakat o melek, Rabbin adıyla iş görür ama Rab olmayan demektir. Buna doğa yasaları diyenler de vardır.

⁶⁹ “Nebeze” fiili; fırlatıp atmak, çekilmek, çığnemek demektir.

yüyü ve Babil’de Hârut ve Mârut adlı iki meleğe⁷⁰ indirilene öğretiyorlardı. Hâlbuki o ikisi: “Biz sizin için ancak bir sınavız [fitne], o hâlde sakın küfre girme!” demedikçe hiç kimseye bir şey öğretmiyorlardı.⁷¹ Buna rağmen onlar yine de o ikisinden erkek ve eşi arasını ayırarak şeyler öğreniyorlardı. Gerçi onlar Allah’ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Doğrusu onlar kendilerine fayda değil, zarar verecek şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun ki onlar onu yapanın/yaptırmanın [işterahu] ahirette hiçbir nasibi olmayacağını kendileri de biliyorlardı. Vicdanlarını [enfusehum] satarak elde ettikleri şey ne kadar kötü! Keşke bilselerdi!

- 103 Eğer onlar inanıp, sorumluluk bilincinde olsalardı, elbette Allah katından verilecek sevap kendileri için daha hayırlı olurdu. Keşke bilselerdi!
- 104 Ey inananlar! (Peygamber’e karşı) sakın “Bizi gözet/otlat, güt” [râ’inâ] demeyiniz, “Bize nazar kıl” [unzurnâ] deyiniz, ona kulak veriniz; inkâr edenler için acı bir azap vardır.
- 105 Ne Kitap ehlinden ve ne de müşriklerden inkâr edenler, Rabbinizden size bir hayır indirmesini ister. Oysa Allah rahmetini dilediğine tahsis eder. O, sınırsız [azîm] lütuf [fazl] sahibidir.
- 106 Eğer Biz, bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır [nesh]⁷² veya onu unutturursak ondan daha iyisini veya benzerini getiririz. Sen Allah’ın her şeye gücü yettiğini bilmiyor musun?

⁷⁰ “İki melek” bir diğer kıraatta, “iki melik” şeklinde de okunmuştur. O zaman Babil’in iki kralından bunu öğreniyorlardı anlamı çıkar.

⁷¹ O iki melek, korunmaları için, sihrin/büyünün ne olduğu, kötülüğü, nasıl yapıldığı, nasıl bozulduğu hakkında bilgi veriyorlar, yapılmasındaki tehlikeleri gösteriyorlardı. Yoksa Kur’an’ın bütünlüğü içinde konuyu ele alırsak, melekler insanlara kötülük öğretmek için görevlendirilmezler.

⁷² Kur’an’da hükmü kaldırılmış yani nesh edilmiş bir ayet yoktur. Kur’an’da nesh var diyenler bu ayete dayanıyorlar. Hâlbuki bu ayet, Kur’an’da neshin var olduğunu göstermiyor. Allah’ın kendi ayetini ancak isterse kendisinin değiştirebilecek kadar güçlü olduğunu belirtiyor. Burada şayet nesh söz konusu ise, siyak-sibakından (bu ayetten önceki ve sonraki ayetlerden) da anlaşılacağı gibi, Kur’an vahyi, tahrif edilen önceki kitaplardaki ayetleri ve hükümleri nesh etmiştir. Yoksa Kur’an’ın kendi ayetleri içinde nesh yoktur. Ayetin sonunda “Allah’ın her şeye kâdir olduğunu” ifade eden ayetten de bunu anlarız. Bu ayet bize “kudretullahı” açıklıyor.

- 107 Yine sen, göklerin ve yerin hükümranlığının Allah'a ait olduğunu ve sizin Allah'tan başka bir dostunuzun [veli] ve bir yardımcınızın olmadığını bilmiyor musun?
- 108 Yoksa siz daha önce Musa'dan istenilen şeylerin benzerini kendi elçinizden mi istiyorsunuz? Kim inancı inkârla değiştirirse muhakkak ki o, dümdüz yoldan [seva'es-selbil] sapmıştır.
- 109 Kitap ehlinde olanların çoğu, gerçek apaçık ortaya çıktıktan sonra, içlerindeki kıskançlıktan dolayı, sizi inancınızdan vazgeçirmeyi çok isterler [yuveddu]. Allah'ın onlar hakkındaki hükmünü [emrihi] getirinceye kadar onları affediniz ve hoşgörülü olunuz. Muhakkak ki Allah her şeye gücü yetendir [Kadîr].
- 110 Namazı dosdoğru kılınız, zekâtı veriniz. Kendiniz için yapıp gönderdiğiniz her hayrı Allah katında hazır bulursunuz. Muhakkak ki Allah yapmakta olduklarınızı en iyi görendir [Basîr].
- 111 Bir de: "Yahudi veya Hıristiyan olanlardan başkası cennete giremez" dediler. Bu onların kuruntularıdır. De ki: "Eğer sözünüzde doğru iseniz, delillerinizi getiriniz."
- 112 Hayır tam aksi! Kim özünü [vechehu]⁷³ gerçekten Allah'a teslim eder ve iyilik yapanlardan olursa, onun mükâfatı Rabbinin yanındadır. Onlara korku yoktur. Onlar asla üzülmazler.⁷⁴
- 113 Hepsisi de aynı kitabı/Tevrat-İnciller'i okuyup durdukları hâlde, Yahudiler: "Hıristiyanlar hiçbir şey üzerinde değildir" derken, Hıristiyanlar da: "Yahudiler hiçbir şey üzerinde değildir" demişlerdi⁷⁵. Aynı şekilde hiçbir bilgiye sahip olmayanlar/şirk koşanlar da benzer sözler söylediler. Artık Allah, aralarında anlaşamadıkları konularda kıyamet günü hükmünü verir.
- 114 Allah'ın meşcitlerinde, Allah'ın adının anılmasına engel

⁷³ Metinde "Kim yüzünü Allah'a teslim ederse" denmektedir. Yüzden kasıt, özdür, benliktir. Klasik Arapçada insanın bütün benliği, özü, kişiliği varlığı yüzle ifade edilir. Allah'a nispet edilirse "Zat"tır. Nitekim "vechullah" (Allah'ın yüzü)'nden kasıt Allah'ın zatı'dır.

⁷⁴ Demek ki, cennet, özel bir gruba tahsis edilmiyor. Allah'ın iradesine teslim olan, dürüst yaşayan ve iyilerden olan herkese açıktır.

⁷⁵ Her iki zümre birbirlerinin inançlarının temelsiz olduğunu, sağlam bir esasa dayanmadığını birbirlerine söylemektedirler. Hâlbuki her iki din mensupları da aynı kitabı okumaktadırlar.

olan ve onların harâp olmasına çalışan kimselerden daha zalim kimdir? Aslında onların oralara ancak korkarak girmeleri gerekirdi. Onlar için dünyada bir rezillik [hızıy] ve ahirette de büyük bir azap vardır.

- 115 Doğu da batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz dönün Allah'ın Zat'ı [vech] oradadır. Muhakkak ki Allah Vâsi'dir⁷⁶, Alîm'dir.⁷⁷
- 116 Onlar, "Allah kendine bir oğul edindi" dediler. Hâşâ! O yaratıklara özgü böyle vasıflardan uzaktır [Subhan]. Bilakis göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur. Her biri O'nun iradesine tabidir [kânitûn].
- 117 O, gökleri ve yeri eşsiz güzellikte var edendir [Bedi']. Bir şeyin olmasına hükmettiğinde ona ancak "Ol!" der. O da olur/oluş sürecine girer.⁷⁸
- 118 Bilgiden yoksun olanlar, "Allah bizimle konuşmalı veya bize bir delil/mucize [âyet] gelmeli değil mi?" demişlerdi. Onlardan öncekiler de tıpkı onlar gibi söylemişlerdi. Onların kalpleri birbirine benzer. Biz ayetleri gönülden bağlı/her türlü şüpheden arınmış [yûkinûn] bir topluluk [kavm] için açıkladık.
- 119 (Ey peygamber!) Muhakkak ki Biz seni hak ile müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Cehennem [cahîm] ehlin-den sen sorumlu değilsin⁷⁹.
- 120 Sen onların dinlerine [millethem] uymadıkça Yahudiler de, Hıristiyanlar da senden hoşnut olmayacaklardır. De ki: "Asıl doğru yol Allah'ın yoludur." Sana gelen ilimden sonra onların heveslerine uyacak olursan bil ki, Allah'ın gazabından koruyacak senin için ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.
- 121 Kendilerine verdiğimiz kitabı hakkıyla anlayarak okuyanlar/gereği gibi uygulayanlar var ya, işte onlar kitaba gerçek anlamda inanmış kimselerdir. Onu inkâr edenler ise, işte onlar ziyana uğrayanların [hâsirûn] tâ kendileridir.

⁷⁶ El-Vâsi': İlimi, merhameti ve ihsanıyla her şeyi kuşatan, rahmet ve kudreti sınırsız olandır.

⁷⁷ El-Alîm: Her şeyi en iyi bilendir.

⁷⁸ "Fe-yekûn", Arapçada istimrar/devamlılık ifade eden geniş veya şimdiki zaman kipidir. Olur, olmaya devam eder, oluş sürecine girer anlamındadır.

⁷⁹ Ayette geçen "la tus'el" fiili bazı kıraatlarda "la tes'el" şeklinde okunmuştur. O zaman anlam, "cehennem ehli için Ben'den bir şey isteme!" demektir.